

A KÖLTŐI SZÖVEG INTERPRETÁCIÓJA: FILOLÓGIA, STRUKTURALIZMUS ÉS SZEMIOTIKA*

MARCELLO LA MATINA

0. Előszó

Ebben a tanulmányban a költői szövegek elméleti interpretációját érintő kérdésekkel foglalkozom. Egyfelől arra vállalkozom, hogy bemutassam — ha csak vázlatosan is — azokat az elméleti/kritikai módszertanokat, amelyek az utóbbi harminc évben az olasz kulturális kontextusban leginkább jellemezték a költői szövegek kutatását; másfelől a szöveginterpretáció alapvető fogalmait egy olyan szemiotikai elmélet megvizsgálásában szeretném ismertetni, amely képes modelljébe beleilleszteni a különféle teóriák által elkülönítve tárgyalt aspektusokat. Munkámat két ok miatt szűkítettem az elmúlt harminc év olasz kulturális közegére: mert (1) meggyőződésem szerint az interpretáció kutatása Olaszországban annyira sajátos módon alakult, hogy az megérdemli az önálló ismertetést, mert (2) a strukturális analízis módszerének megjelenése — amelyet 1960-ra, D' ARCO SILVIO AVALLE Montale *Gli orecchinijéről* tartott, híres szemináriumának évére datálhatunk — jelentős hatást gyakorolt a tradicionális (filológiai, esztétikai, stilisztikai stb.) kutatás területeire is. E hatás következményeinek az értékelése még a jövő feladata.

Ennek a tanulmánynak a keretei között azt szeretném bemutatni, hogy az interpretáció problémái, amelyekkel egy költői szöveg állítja szembe a filológust vagy az irodalomkritikust, könnyebben megválaszolhatók egy olyan elmélet alkalmazásával, amely eleget tesz (legalább) a következő két követelménynek:

- az interpretáció egyes lépéseinek *analitikus elkülönítettsége*;
- az interpretáció leírásának *rendszerzettsége*.

A PETŐFI SÁNDOR JÁNOS által megalkotott szemiotikai textológia, amelynek fogalmait elemzésemben szem előtt tartom, kielégíti egy tudományos elmélet mindkét fenti követelményét.¹

1. Általános megjegyzések az elméleti interpretációról

A címben olvasható „költői szöveg” „(elméleti) interpretáció” kifejezések, valamint a 'filológia', a 'strukturizmus' és a 'szemiotika' terminusok a szakirodalom különböző területeihez tartoznak. Minthogy e tanulmány kontextusában terminus technicusaként alkalmazom őket, *in limine* némi magyarázatra szorulnak.

* A tanulmány azokat a témákat tárgyalja, amelyeket 1991. április 26-án a pécsi Janus Pannónius Tudományegyetemen az Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszék meghívására tartott előadásomban érintettem. Ezen tanulmány megjelenésének alkalmából szeretnék köszönetet mondani Herczeg Gyula és Neményi Kázmér tanár uraknak a szíves vendéglátásért.

A „költői szöveg” kifejezést itt minden olyan szövegtárgyra alkalmazom, amely az adott olvasási körülmények között (legalább) egy olvasónak a ’költői textualitás’-ra vonatkozó elvárását kielégíti.

Az „elméleti interpretáció” kifejezést olyan műveletekre alkalmazom, amelyek révén egy interpretátor egy nyelvi objektum adott (írott, szóbeli stb.) manifesztációjához — egy elméleti apparátus ellenőrzése mellett — meghatározott ismeretet tud társítani, s ez alkalmas annak értelmezésére. Az „interpretáció” kifejezés mind magára a folyamatra, mind pedig a folyamat eredményére utal(hat).

Az „(elméleti) interpretáció” kifejezés egy szövegre alkalmazva feltételezi, hogy:

- (a) az alkalmazott elmélet elkülöníti és definiálja az interpretálandó tárgy felépítésében szerepet játszó *tényezőket*;
- (b) az alkalmazott elmélet definiálja és modellálja az interpretálandó tárgyhoz társított *ismerettípusokat*;
- (c) az elmélet működtet egy olyan *reprezentáló nyelvezetet*, amelyen az interpretáció eredményeit egy potenciális olvasónak közvetíteni lehet.

Természetesen figyelembe kellene venni az interpretáció *céljait* is, minthogy azonban az elméleti interpretáció kérdését a lehető legáltalánosabban tárgyalom, ezt az aspektust most mellőzhetem.

A ’filológia’ és a ’szemiotika’ terminusokat a „szövegfilológia” és a „szöveg-szemiotika” kifejezések rövidítéseként alkalmazom, s akárcsak a ’strukturálisizmus’ terminust, különböző kategóriarendszerekként veszem figyelembe, mint amelyek képesek az adott textuális objektumokkal az interpretálásukra alkalmas ismeretet párosítani.

2. Költői szöveg és interpretáció a filológia keretében

2.0. Az olasz szövegtani kutatást — főként pedig a költői szövegek vizsgálatát — alapvetően elősegítette és még ma is elősegíti a filológiai kutatás. Eredményei révén gyakran az egyedüli tudományos rangú kutatásnak ismerik el. A szövegfilológia hosszú és tekintélyes múltra tekinthet vissza Olaszországban². Ennek köszönhetően ma egyszerre eszköze szövegek analitikus rekonstrukciójának, és forrása szövegek alkotásának.

Nem meglepő tehát, hogy az interpretációs teóriák nagy részének (a legújabbaknak és az Itálián kívül születetteknek is) szembesülnie kellett a szövegfilológia módszerével, tárgyaival és céljaival. Mi most nem szeretnénk részletekbe menően foglalkozni a filológiai elméletekkel (e téren különben is kitűnő kézikönyvek állnak az olvasó rendelkezésére)³. Jelen tanulmány céljait követve hasznosabb, ha ehelyett sorra vesszük a költői szövegek elméleti interpretációja szempontjából a filológia keretében bizonyos fontossággal bíró fogalmakat.

A szövegfilológia elméleti keretében egy szöveg két szerepben tűnhet fel, s mindkettő más-más interpretációs konfigurációhoz vezet.

(i) Egy szöveg lehet egy, a *recensio* és az *emendatio* szakaszai útján ’létrehozandó’ tárgy. Itt egy szöveg minden — a hagyomány által megőrzött — megjelenésének összegyűjtéséről és ezeknek helyről helyre történő vizsgálatáról van szó, azzal a céllal, hogy megállapítást nyerjen a szövegnek az a — materiális és lingvisztikai — álla-

pota, amely megfelel a feltételezett eredetinek (vagy legalább az úgynevezett arche-típusnak, vagyis annak a gyakran elvesztett kéziratnak, amelyből a rendelkezésünkre álló chirografikus manifesztációk közvetlenül vagy közvetetten származnak).

(ij) A szöveg lehet egy történelmi-irodalmi és/vagy kritikai-stilisztikai összehasonlítás révén 'leírandó' tárgy. Ekkor több szöveg (azaz már nem csak a szövegmegjelenések) szembeállításáról van szó, hogy közöttük a ma intertextuálisnak nevezhető kapcsolatokat megállapítsák.

Az itt felvázolt két interpretáció közül csak az elsőt (amit 'ectodiká'-nak neveznek⁴) tekintik teljes mértékben tudományosnak. Az általam leíró-összehasonlító konfigurációnak nevezett legfeljebb gyakorlatnak tartják, amelynek érvelése inkább a retorikus meggyőződés előírásaihoz, semmint a tudomány szabályaihoz áll közel.

2.1. Ahhoz, hogy világosan lássuk egy szerkesztő (itt egy szövegkiadást létrehozó szerkesztőről van szó — a fordító megjegyzése) munkáját, azt, amit általában el kell végeznie, hogy eljusson a szöveg 'létrehozásáig', használjunk fel egy kis példát, Guido Guinizzelli jól ismert canzonejának, az *Al cor gentilenek* első két sorát. A legutóbbi két szerkesztő szövegváltozatai a következők:

Al cor gentil repara sempre amore
com' a la selva ausello'n la verdura;
(CASELLA: 1943.)

Al cor gentil rempaira sempre amore
come l'ausello in selva a la verdura;
(CONTINI: 1960.)

Amint láthatjuk, a két editor nyújtotta két szöveg jelentős eltéréseket mutat, melyek az első verssor esetében egy igealakot érintenek (és annak értelmét). Pedig a két filológus a szöveget ugyanazon chirográfiai szövegmanifesztációk felhasználásával hozta létre. Az első sor esetében CASELLA a kéziratok többsége által kínált megoldást választotta, míg CONTINI inkább *rempairat* látott a szövegben, amit azonban csak egy kézirat (a V jelzésű, firenzei eredetű) őrzött meg. Míg az első filológus a 'bizonyítékok többsége' kritériumához (ami egy, az adott szövegmanifesztáció(ko)n kívül eső kritérium) ragaszkodva dolgozott, CONTINI területi típusú nyelvészeti kritériumokra alapozta választását: a *rimpaira* (vagy *rempaira*) egy biztos hitelességű, gallromán forma⁵.

Ami a második sort illeti, a két szerkesztő eltérő választásai a kéziratok közötti kapcsolatok más-más megítélésének tulajdoníthatók. A részletek mellőzésével is megállapíthatjuk, hogy ugyanabból a kéziratanyagból kiindulva a két filológus *interpretáció* során nyert eltérő olvasatokat tartott jelentősnek. A mi szempontunkból az fontos, hogy noha a filológus választásainak mindig van egy pontos vonatkozási eleme (egy forma, egy szócsoport stb.), az implicite mindig egy *globális hipotézisen* alapul, ami vonatkozhat az alkotóra, a szöveg létrehozói/befogadói kontextusára, egy adott nyelvi állapotra, a szöveg komplex jelentésére stb. Más szavakkal: ha igaz, hogy egy szöveg kritikai létrehozása megelőzi a szöveg leíró-összehasonlító értelmezését, akkor az is igaz, hogy a szöveghez (vagy szövegekhez) kötődő tipológiai és/vagy pragmatikai aspektusokra vonatkozó elképzelés nélkül — legyen bár az ködös és implicit — a filológus semmiféle lényeges választást nem hajthat végre.

2.2. A példa csak néhány olyan problémát szemléltetett, amibe a filológus bele-
ütközhet, a belőle levonható tanulság azonban kiterjeszthető a filológiai keretben
végzendő elméleti interpretáció teljességére. Ha ugyanis egy textuális objektum (ma-
teriális vagy lingvisztikai) formája függvénye a filológusi interpretációs munkának,
akkor az függvénye az 1. fejezet (a), (b) és (c) pontjaiban felsorolt feladatok megol-
dási fokának is. Mivel a három feladat egyaránt érinti (a) a tényezőket mint a szö-
vegfelepítés hordozóit/jellemzőit, (b) a tényezők mindegyikéhez (összeségéhez) tár-
sított ismereteket és (c) a metanyelvet (vagy a 'szabályozott' nyelvet), amelyet a lét-
rehozott szövegtárgy leírásánál alkalmazhatunk, szükségessé válik annak a megvizs-
gálása, hogy egy, a szövegekre alkalmazott filológiai elmélet miként kezeli ezeket a
kategóriákat.

2.2.1. Az (a) pont. A 'szöveg' fogalma a modern filológiai irodalomban homá-
lyos fogalom. Egyfelől az átlagos beszélők intuitív elképzelésére utal, másfelől egy
sor más fogalomra aprózódik szét, amelyek maguk is meghatározandók.

JUCQUOIS (JUCQUOIS: 1986. 183 és a kk.) a szöveg klasszikus fogalmát elemezve,
így összegez:

„(le texte) forme un *tout achevé* auquel on ne peut ni ajouter, ni retran-
cher (songeons, par exemple, aux textes législatifs ou juridiques). Com-
me tel, le "texte" est *authentique* également, on le qualifie aussi d'origi-
nal, il s'oppose en cela notamment aux commentaires qu'il peut susci-
ter. Il est *cohérent* c' est-à-dire qu'il contient un certain ordre, mais
aussi parce qu'il contient son sens en lui-même. C' est d'ailleurs ce qui
justifie son emploi comme *point de départ et point de référence* pour
tout commentaire. On conçoit donc qu'il doive être *permanent* et qu'on
veille à le conserver intact.”

Ha elismerjük, hogy ez a definíció lényegileg megfelel annak, amire a „szöveg”
szót használva általában gondolunk, megfigyelhetjük, hogy a fogalom bizonytalan-
sága a következő tények függvénye:

- a definícióban egyszerre szerepelnek materiális/formai (*un tout ache-
vé, authentique, original*) formai/szemantikai (*cohérent, un certain ord-
re*), szemantikai (*il contient son sens en lui-même*) sajátosságok;
- mindezek a szöveg immanens tulajdonságainak tartatnak;
- az általam materiálisnak, formálisnak és szemiotikainak nevezett sa-
játosságok nincsenek további alosztályokra bontva.

Különösen érdekes JUCQUOIS idézett definíciójában az autenticitásra való hivat-
kozás, amely egyfelől egy alkotó szükséges jelenlétére utal, másfelől a szövegfiloló-
gia elméleti területére vezet minket, ahol az autentikus szöveg fogalma megegyezik
az 'eredeti' szövegével. A filológus számára 'eredeti' az a szöveg, amely materiálisan
teljes és kifejezi az alkotó akaratát. Ez a definíció ma erősen vitatott. AVALLE írja
ennek kapcsán (1978. 33):

„A benyomásunk az, hogy eredeti szöveg úgy, ahogy azt általában ért-
jük, azaz mint egy minden részében tökéletes szöveg, soha nem létezett.
Valójában az eredeti fogalma az irodalmi mű egy statikus, modelliszi-
kus látásmódjából származik, míg egy író egyes alkotásai annak az el-

fogadások és a rá következő elutasítások folyamatos áramlásának, néha esetleges és ideiglenes részét alkotják, amelyen keresztül egy irodalmi rendszer alapvető tendenciái „kifejeződnek”.

Ezen megállapításból az a következtetés adódik, hogy az alkotó és az eredeti mű — mint az alkotó akaratának kifejezője — fogalmának megingása után jórészt az a filológia is válságba kerül, amelyik a múltban egy szöveg jelentésének és az alkotó szándékának tökéletes egybeesésére épített.

Nézzük meg most, milyen tényezők játszanak szerepet a modern filológusok véleménye szerint a szöveg mint materiális és lingvisztikai egység felépítésében.

Ha a filológia elméleti rendszerében elfogadjuk központi kategóriaként a szöveg fogalmát kodikológiai értelemben (= szöveg mint eredeti chirografikus [kéziratos — a fordító megjegyzése] manifesztáció vagy exemplum), akkor a hozzá legközelebb álló fogalom a 'másolat'. Ehhez a meglehetősen intuitív fogalomhoz kötődik a 'változó olvasat (*varia lectio*)' fogalma, amely akkor jut szerephez, amikor egy szövegmanifesztációt összehasonlítanak ugyanazon szöveg egy másik manifesztációjával (de ebben az esetben a „szöveg” szó többre utal, mint egy kodikológiai egységre!). A változat elterjedt definícióját AVALLE alábbi szavaival lehet összefoglalni (1978. 43):

„Azt mondhatjuk (...), hogy egy kézirat akkor mutat egy olvasatváltozatot *egy helyen* (amely egy vagy több szóból áll) egy másik kézirathoz képest, amikor *annak tartalma* eltér ez utóbbiétól” (kiemelés tőlem).

Ez a meghatározás két problémát vet fel, amely közvetlenül érinti egy szöveg felépítésének faktorait. Egyfelől, a variáns fogalmának meghatározásához be kell vezetni a 'hely' nem kevésbé bizonytalan fogalmát, éspedig: ha egy A kézirat a (*rempaira*)-t tartalmazza ott, ahol egy B kézirat a (*repara*)-t használja, tudhatjuk, egy variánssal állunk szemben, mert tudjuk, hogy mindkét forma a szöveg egy megadott helyén jelentkezik, másfelől csupán azért tudjuk, hogy az egy 'helye' a szövegnek, mert az egy variánst tartalmaz. A definíció intuitív, de cirkuláris.

Mi történik továbbá akkor, amikor egy A kézirat egy olvasatot tartalmaz ott, ahol a B kézirat nem tartalmaz semmit? Ezt a „semmit” mint a hely nulla fokát tekinthetjük? Ha igen, arra jutnánk, hogy a mű írott materiájának szóban forgó része *szignifikatívan üres*, azaz nem képezi a szöveg részét, jöllehet nem áll kívül a szöveg lingvisztikai felépítésén.

A helyzet az, hogy a hely/variáns szokásos definíciójának cirkularitása egy, a szöveg materiális és lingvisztikai határait érintő, elméleti problémát rejt. A probléma a következő formában jelentkezik. Adva van egy adott szöveg chirográfiai manifesztációja, s a filológusnak mindig el kell döntenie, hogy:

- a manifesztáció mely részét fogja a *szöveg felépítő anyagának* tekinteni, és mely részét a *szöveg környezetét* (= *intorno*) *felépítő anyagnak*, s elhatározásra, hogy egy adott helyen hiányzik-e valami vagy sem, csak így juthat, mert immár oka van ezt vagy azt feltételezni;
- egy chirográfiai manifesztáció valamely részében az adott írott materiális részei közül melyek vesznek részt a szöveg lingvisztikai felépítésében, és melyek csak materiális felépítésében, mert a variánsok — meglehetősen gyakori — esete az, hogy csak grafikus különbségeket mutatnak (pl. u/v) vagy fonetikaiakat (pl. néhány neolatin dialektus aspirációja).

Egy kritikai kiadás mindig interpretálja a szöveg hagyomány adatait, CONTINI szavaival: „tükrözi, ami érdekes, és szándékosan vagy ösztönösen elhagyja, ami érdektelen. Alapjában véve egy történelmileg azonosított rendszer lefordítása vagy alkalmazása egy más rendszerben”⁶.

Ezek a megjegyzések fényt vetnek az „olvasat” szokásos definíciójának egy másik gyengeségére is. Mégpedig, ha egy másolat létrehozásában bekövetkező rendszerváltozás sűrűlődséget eredményez több funkció (zenei, kifejező, szemantikai stb.) jelölésében, akkor az olvasatvariáns azonosítása azokkal az esetekkel, amelyek csak „tartalomban térnek el” — AVALLE szerint —, leszűkített érvényűnek tekinthető.

Összefoglalásképpen a szöveg felépítésének tényezőit filológiai keretben a következő ellentétpárokkal tudjuk kifejezésre juttatni:

(1) a szöveg környezetét
(= intorno) felépítő
anyag	— a szöveg manifesztációját
felépítő anyag
(2) a szövegmanifesztáció
felépítő anyagának nem
nyelvi elemei	— a szövegmanifesztáció
felépítő anyagának
nyelvi elemei
(3) a nyelvi
'megvalósuláshoz'
kapcsolódó formális
szerveződés	— a nyelvi
'rendszerhez' kapcsolódó
formális szerveződés
(4) a 'megvalósulás'
kontextusában
megnyilvánuló értelemre
vonatkozó szerveződés	— a nyelv 'rendszerében'
megnyilvánuló értelemre
vonatkozó szerveződés

Meggyőződéssel állítom, hogy ez a négy ellentétpár *implicite* ismert az ectodikus kutatásban, noha világos elméleti jellemzést mind ez idáig nem nyert.

2.2.2. A (B) pont. Ez a követelmény azon ismerettípusok hatékonyságát érinti, amiket a filológiaelmélet az interpretálás tárgyához tud rendelni. Más szavakkal azt, hogy egy filológus milyen ismereteket mozgósít a szöveg jelenlétében, és hogy ez az ismeret halmaz rendszerezett-e.

A 2.0. pontban két eltérő interpretációkonfigurációt különböztettem meg, amellyel egy szöveget filológiailag vizsgálni lehet, állítva azonban, hogy ez a tiszta megkülönböztetés sohasem létezik (kivéve a tiszta lachmannianus editorokat, akik számára *recensere sine interpretatione et debemus et possumus*⁷). A következőkben magam is csak operatív értelemben alkalmazom e megkülönböztetést.

Ectodikailag mind a *recensio* fázisa (egy szöveg kézirati hagyományának vizsgálata), mind az *emendatio* fázisa (a komparatív vizsgálat és a *judicium* az elferdített olvasatokról) olyan (lingvisztikai és általános) ismeretek működtetését követeli meg, melyeket a filológus más ismert szövegekből szerezhet. Ezen ismeretek legnagyobb hányadát az *emendatio* szakaszában használhatja fel. Ha nem vesszük figyelembe azokat az eseteket, amikor az elferdített adatok javítása a többi kézirat alapján történik (*emendatio ope codicum*), nagy lehetőség marad arra, hogy a javításhoz a filológusnak feltevéseket kelljen kialakítania (*emendatio ope ingenii*).

AVALLE (1978. 111) két hasznos ismerettípust állapít meg egy szöveghely feltevésén alapuló javításához: (1) a másolat pszichológiájának általános törvényszerűségeire és (2) a kor (azaz korok) nyelvészeti és kulturális feltételeire vonatkozó tudást, amely révén a vizsgált kézirati hagyomány fennmaradt. Nem ez a megfelelő hely mélységeiben ábrázolni ezeket a problémákat, csak egyetlen — az interpretációs munka nyelvészeti alapjaihoz kötődő — aspektust szeretnék kiemelni, ami az *emendatio*hoz kapcsolódik.

A szövegfilológia kidolgozta a *lectio difficilior* és az *usus scribendi* fogalmát, hogy irányítsák a véleményalkotást az egyformán lehetséges variánsok esetében. Az első szempont annak az olvasatnak az elfogadását javasolja, amelyikből a többiek származhattak egyszerűsítés és (szöveg)romlás útján, a második az adott írói stílusra vagy az adott kulturális kontextusra vonatkozó megállapításokat tartja alkalmazandónak a választásban.⁸ Mindkét szempont ki van szolgáltatva a filológusi ítéletnek, tehát itt is meghatározóvá válik a filológus által a választáskor alkalmazott ismeret kialakulásában résztvevő aspektusok megítélése. A háttérben húzódó probléma a szövegtől idegen aspektusokat érintő ismeretek megjelenése, esetlegesen azok kifejtése és analitikus elkülönítése. A kérdést így lehet megfogalmazni: milyen mértékben járul hozzá a (szöveg szerkezetére vonatkozó) *Wissenschaftstheoretische Prinzipien* egy meghatározott konfigurációjának alkalmazása egy adott szöveg interpretációs (re)konstruálásához?

Ismeretes például, hogy a neolatin filológia a költői szövegekre vonatkozóan sok fontos — feltevésen alapuló — megoldást talált egy adott metrikus vagy ritmikai-eufonetikai *sablon* felismerésével. Egy szöveg egységének a valószínűség szerinti legobjektívabb tényezői közül minden bizonnyal a mérték (vagy rím) által létrehozott kontinuitást tekinthetjük az egyiknek. Ugyanakkor a GASTON PARIS szerkesztette *Vie de S. Alexis* és Bonvensin da la Riva GIANFRANCO CONTINI által tanulmányozott kompozícióinak példái mutatják⁹, hogy egy rekonstrukció valószínűsége nem elégséges garancia az eredetiséghez.

Egy szöveg formai kontinuitásának más jelenségei, a formánsok, a morfoszintaktikai kategóriák stb. ismétlései és/vagy párhuzamai is objektívnek tekinthetők valami módon. Szükséges azonban szem előtt tartani, hogy egy szöveg formális szerkezeti kategóriáinak megközelíthetősége nem mindenfajta olvasásnál adott azonos módon, hanem — még látszólag objektív esetekben is — az elmélet által relevánsnak tartott kategóriák konfigurációjától függ.

A fentiekben említett elővigyázatosság célszerűségét támassza alá ezúttal egy modern szöveg példája. A szöveg Giuseppe Ungaretti *Canto beduino*ja, s megjegyzéseim merítenek PETŐFI S. JÁNOS elemzésben tett megállapításaiból.¹⁰

Egy költői szöveg olvasójának fontos döntéseket kell hoznia, ha az interpretálandó szöveg csak írott manifestációban áll rendelkezésére. Ezek egyike — az alkotó kifejezett utasításainak hiányában — a kompozíció metrikus szerkezetének a meghatározása. Ungaretti versének verbális-tipográfiai manifestációját itt közlöm.

CANTO BEDUINO 1932

Una donna s'alza e canta
La segue il vento e l' incanta
E sulla terra la stende
E il sogno vero la prende.

Questa terra è nuda
 Questa donna è druda
 Questo vento è forte
 Questo sogno è morte.

Az olasz verselés szabályai alapján itt egy ottonariokból és egy settenariokból (vagy senariokból) álló strófát találhatunk ugyanazon kompozíción belül. Ilyenformán a következő eset áll elő: vagy el kell ismerni, hogy nem lehet a verset egy egységes metrikus szerkezettel leírni, vagy az első négy sor szerkezetét hipermetrikus settenarioként (azaz kezdeti *Auftakt*-tal) kell átértelmezni. A PETŐFI nyújtotta mindkét megoldás elfogadható, noha eltérően indokolható. A példa azt mutatja, hogy a metrikus szerkezet nem tekinthető a költői szöveg immanens tulajdonságának.

Ezen szöveg olvasójának egy másik fontos döntéssel is szembe kell néznie, ami a második versszak formális szerkezetét illeti. Ha mindegyik sort az [alany + állítmány] szerkezettel írjuk le, a strófa kontinuitási faktorának tekinthetjük az ebből eredő formai identitást. Ha azonban az adott struktúrát részeire bontjuk, szintaktikai kategóriák olyan konfigurációjához jutunk, amelyet csak diszkontinuus módon lehet a négy verssorra alkalmazni:

[alany [mutató nm. + főnév]] + [állítmány [copula + főnév mellékn.]]

Az eredmény az — állapítja meg PETŐFI —, hogy egy 'lazábban vett' olvasatban az ismétlődő struktúra azonos, míg egy 'szorosan vett' olvasatban nem az. A példa bizonyítja, hogy egy mondat szintjének szintaktikai szerkezeti faktora sem tekinthető objektíven adottnak minden típusú olvasathoz.

Hasonló megállapításokat lehet tenni egy költői szöveg szemantikai szerveződését vizsgálva is, sőt kitűnik, hogy a szemantikai vizsgálat során még nagyobb óvatossággal kell eljárni. A jelentéselemzés kategóriái ugyanis nem úgy vannak meghatározva, mint a szintaktikai és a metrikai-ritmikai kategóriák, következésképpen egy konstrukció szemantikai elfogadhatóságáról nehezebb határozni, mint nyelvtani elfogadhatóságáról. Ezért, ha *ex hypothesi* nem állna a rendelkezésünkre a *Canto beduino* eredeti példánya, hanem csak egy hibás példány, amelyben tételezzük fel, hogy van egy hiány a (*druda*) helyén, a felismert szintaktikai struktúra (lazábban vagy szorosan értve) meghatározó szerepet játszana a rekonstrukcióban. Minden megváltozna azonban, ha mi: (a) nem ismernénk fel azt az adott metrikus vagy szintaktikai struktúrát és/vagy (b) nem tulajdonítanánk annak alkotó szerepet a szöveg komplex szerkezetében. Egyfelől néhány metrikus-grammatikai alapelv elfogadása, másfelől az ezekre az elvekre vonatkozó néhány szövegsajátosság értékelése (pl. a metrikai-grammatikai összefüggés) 'ismertet fel' velünk valamit egy szöveg elemeként (tényezőjeként vagy tulajdonságaként).

Elég, ha ezt a megállapítást a szövegszerkezet minden tényezőjére és tulajdonságára kiterjesztjük, hogy megállapíthassuk: az interpretátor *ismereteinek típusa* valóban kulcsfontosságú szerepet játszik mind egy textuális elem (re-)konstruálásában, mind pedig annak olvasatában. Mikor tehát egy filológus azt állítja, hogy a szöveghez tartotta magát, megállapítását relatívan kell értenünk: egyrészt az általa a szöveg szerkezetében szerepet játszóknak minősített tényezőkhez és e tényezők adott szerkezetének inherens tulajdonságaihoz, másrészt a kutatását vezérlő (implicit vagy explicit) elmélethez képest.

Ha most válaszolni kívánok a 2.2.2. pont elején megfogalmazott kérdésre, megállapíthatom, hogy a szövegadatok (feltételezett) objektivitását nagymértékben uralják a filológus által a szöveg (re)konstrukciója során felhasználható elméleti ismeretegyüttesek, amelyek:

- (i) azokra a *tényezőkre* vonatkozó ismeretek/feltevések együttese, amik — az adott kulturális és nyelvi környezetben — a szöveg mint kulturális és nyelvi objektum konstrukciójában szerepet játszó tényezőknek tarthatók;
- (ij) azokra a *tulajdonságokra* vonatkozó ismeretek/feltevések együttese, amik — az adott kulturális és nyelvi környezetben — az adott szöveg mint kulturális és nyelvi objektum konstrukciójában releváns tulajdonságoknak tarthatók.

Természetesen egy tetszőleges szöveg interpretációs (re)konstruálásában az (i) és az (ij) együttesek valamely konfigurációjának alkalmazása alárendelődik egy általánosabb, a szövegek és a kommunikatív körülmények (alkotás, befogadás, a különféle szövegfajták terjedése) tipológiájáról alkotott ismeret-/feltevésegyüttesnek. Tehát azok a *prinzipium*-ok, amelyek révén a filológia rekonstruálja és egyúttal interpretálja az adott szöveget, azoktól a *prinzipium*-októl függnék, amelyek a szöveget mint általános objektumot tipológiailag határozzák meg.

A 'létrehozandó szöveg'-gel kapcsolatban tett minden megjegyzés érvényesnek mondható a történeti-irodalmi értelemben (komparatív vizsgálat révén) 'leírandó szöveg'-re vonatkozóan is. Azok a filológusok, akik az úgynevezett irodalomkritikával foglalkoznak, jól tudják, hogy egy alkotó jellemvonásának, egy irodalmi áramlatnak, egy kornak bármiféle meghatározása csupán megközelítés, amely elkerülhetetlenül az olvasók ízlését és ismereteit tükrözi. A különböző szövegek között a manapság intertextuálisnak nevezett nézőpontból feltételezett kapcsolatokban is figyelembe kell venni, hogy ilyen kapcsolatok az olvasók számára léteznek, és a kritikai tanok történetéhez kötődnek inkább, semmint egy ontológiailag fogant irodalomtörténethez. A *loci (similes vagy communes)* komparatív vizsgálatát a tradicionális filológia *Quellenforschung* problémaként fogta fel, az irodalmi tények olyan szigorúan lineáris és teleologikus felfogásában, amelyben az első kondicionálja a későbbit, és amelyben minden előre tett lépés irodalmi fejlődést mutat¹¹.

Tudomásul véve minden olvasás és főként az olvasásban alkalmazott minden ismeretrendszer viszonylagosságát, a szövegfilológia saját szövegtudományos presszuppozícióinak jobb felhasználási módját próbálhatja meg. Ebben az irányban legalább két sürgető feladatot tudok megnevezni. Az első a különféle — a szövegek elméleti interpretációjában felhasznált — ismeretegyüttesek explicitté és elhatárolhatóvá tétele. Ez azzal az előnnyel járna, hogy lehetséges lenne az interpretáció vezérelhetősége, a szövegek elemzését nemcsak a helyes interpretációnak, hanem a lehetséges interpretációk modelljének létrehozására irányítva. A második feladat egy történelmi felderítés elkezdésében állna. E felderítés meghatározná az időt, a helyet és a kulturális közegeket, amelyekben elsőként váltak elméleti kategóriákká azok a fogalmak ('típus', 'szöveg', 'interpretáció' stb.), amelyeket a filológia mint „primitíveket” alkalmaz a saját elméleti vizsgálódásában. Léteznek kitűnő filológiatörténetek, de nincs egyetlen, akárcsak közepszerű történeti áttekintése sem a szövegfilológiai interpretációs elméleteknek (vö. ezzel kapcsolatban AVALLE: 1961. 183—196).

2.2.3. A (c) pont. A megelőző két témához közvetlenül kapcsolódik a reprezentációs nyelv kérdése. Ez az a nyelv, amelynek közvetítésével egy filológus a potenciális olvasóinak egy interpretációfolyamat eredményeit közvetíti.

Ahogy a 2.2.1. és a 2.2.2. részekben láttuk, azok a fogalmak, amelyekkel a filológus dolgozik, csak empirikus módon vannak meghatározva. Az explicitiség hiánya az analitikus folyamatban és eredményeinek reprezentálásában azonban nem gátolja, hogy a filológusok megértsék egymást, és kicserélhessék szövegelemzéseik eredményeit egymás között. Érdemes rákérdezni, milyen feltételek között lehetséges ez.

Egy metanyelv egy konstruált nyelv, amely lehetővé teszi használoinak, hogy egy másik nyelv elemeire hivatkozzanak. Interdefiniált terminusokból áll, azaz definíciói nem mondanak ellent egymásnak, és egy adott elméleten belül nem tautologikusak. A terminusok mindegyike a metanyelvnek csak egy fogalmát *designálja*, és az objektumoknak azon együttesét *denotálja*, amelyek a tulajdonságok egy adott halmazával rendelkeznek. Más megfogalmazásban: egy metanyelv szavainak használata magában foglalja, hogy az értelem (*sensu*) meghatározza a referenciát.

Az így értelmezett metanyelv lehetővé teszi a meghatározott elméleti fogalmakhoz/objektumokhoz kötődő konvencionális ismeretek explicit bemutatását. Ezért amikor például egy generatív nyelvész azt mondja valamiről, hogy az egy „mondat”, mi azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az a „valami” metanyelvi kijelentésének referenciája, azoknak a tulajdonságoknak az alapján, amelyeket az ő elmélete a „mondat” terminusnak korábban tulajdonított. S mivel a terminusokat és a tulajdonságokat az elmélet explicit módon definiálja, az elmélet által kontrollált elemzések eredményei interszubjektív eszmecsere tárgyát tudják képezni.

De mi történik akkor, ha egy filológus mondja azt, hogy „mondat”, „szöveg” vagy „jelentés”? Milyen tulajdonságok alapján utalhat valamire mint egy „mondat”-ra vagy „szöveg”-re? Azt a választ lehet adni, hogy a filológus jól tudja, mi az, amiről abban a pillanatban beszél, akkor is, ha korábban nem határozta meg annak a dolognak a tulajdonságait, és mivel a filológus nagyon gyakran más filológusokhoz szól, akik ismerik a 'szóban forgó dolgot', a referenciák azonossága bizonyítja a megértést a definitorikus tulajdonságok hiányában is.

Valami nagyon hasonló történik a mindennapi kommunikációban is. Ha feltételezzünk egy embercsoportot egy könnyen hozzáférhető, de az egyes személyek számára ismeretlen tárgyakkal berendezett környezetben, elképzelhetjük, hogy az egy nyelv alkalmazásával véghezvitt referálás aktusa ezen tárgyak egyikével kapcsolatban sem okoz problémát a csoport tagjai számára. Annak ellenére sem, hogy nem ismerik a tárgyat *alapvetően* meghatározó *tulajdonságokat*, mert elegendő, ha megfelelő módon használnak néhány mutató kifejezést, és/vagy a tárgy megnevezését a tárgy megmutatásával kapcsolják össze azért, hogy a referálás hasson.

Az a tény, hogy az ehhez hasonló helyzetek nem akadályozzák a normál kommunikációt, PUTNAM (vö. 1978.) ismert téziseit látszik bizonyítani. PUTNAM szerint egy szó *extensioja* (vagyis azon tárgyak összessége, amelyekre az adott szó helyesen alkalmazható): (a) általában (szociálisan) és (b) részben (mutatás révén) meghatározott¹². Ez egyrészt azt jelenti, hogy a valamire, pl. vízre való referálás ténye nem azoknak az alapvető tulajdonságoknak az ismeretétől függ, amelyek — mindenki számára egyformán — definiálják a „víz” nevű folyadék meghatározó „természet”-ét, ez az ismeret (feltéve, hogy mindig létezik az egy tárgyat objektíve meghatározó természet) a szakértőknek van adva, miközben a közönséges beszélők a „víz” szót a közösségben elterjedt sztereotíp ismeret alapján használják. Másrészt azt jelenti ez, hogy a víznek nevezhető dolog (avagy a „víz” szó extenziójának) köre változatlan maradhat akkor is, ha — tételezzük fel — részlegesen meg kellene változtatni azt a fogalmat, amit a „víz” szóhoz rendszerint társítunk. Ha valószínűnek fogadjuk el PUTNAM téziseit, megérthetjük a kommunikáció működését az általunk elkép-

zelt embercsoportban. Tagjai a számunkra hozzáférhető tárgyakra nyugodtan hivatkozhatnak szavakkal, a rájuk vonatkozó sztereotípiákat használva, és korlátozhatják a szavak használati körét (*extensioját*) az érzékelés színhelyén a tárgyakra vonatkoztatott *felületi jellemzők* alapján.

Elfogadva — *ex hypothesi* — PUTNAM érveit, meg tudjuk magyarázni, hogy milyen körülmények között megy végbe a filológusok kommunikációja. A filológusok objektumokat rendelnek szavakhoz, ötletszerűen (sztereotip módon) vezetve be a természetes nyelvek néhány fontos fogalmát a saját tudományuk nyelvébe. Ezt téve, megbíznak a *felületi jellemzők*ben, amelyek könnyen felismerhetővé teszik számukra a tárgyalt entitásokat (láttuk, mindenki tudhatja, mi értendő „hely”-en, mi egy „szöveg”-en, egy „mondat”-on stb.). Reprezentációjuk nyelve azonban, amivel egy interpretáció eredményeit egymással közlik, a metanyelvhez viszonyítva ellenkező irányban működik. Míg az utóbbiakban az értelem (definíció) határozza meg a referenciát, filológusok nyelvünkben az értelmet a referencia után (attól függetlenül) alkotják meg. A kölcsönös megértés biztosításában egyrészt szerepet játszik a nyelvükbe bevezetett fogalmak sztereotipikus volta, másrészt az elméleti univerzumokat benépesítő 'dolgok' felismerhetősége.

Ezek után a filológiai kommunikáció működésének korlátait is könnyű belátni.

— A filológusok közötti kommunikáció azzal a feltétellel működik, hogy más diszciplínák nem hatolhatnak be abba, és nem zavarhatják meg azt. Ám a referenciák egyértelműségét nehéz fenntartani, ha az interpretálandó objektumok nem láthatók mindenki számára egyazon módon. Különösen manapság, amikor sok tudomány foglalkozik a szövegekkel, és a filológián belül is különféle iskolák léteznek, amelyekben az objektumok, a módszerek és az elméleti munka céljai eltérőek.

— A filológusok közötti kommunikáció azzal a feltétellel működik, hogy az elméleti objektumok a szemantikai elméletek 'primitív'-jeihez hasonló módon kezeltenek. Ám a referenciák egyértelműségét nehéz megőrizni, ha az interpretálandó objektumokat nem *nyilvánítják* olyan adatokká, amelyek természete minden elméleti formulációtól független.

2.3. Mivel ebben a fejezetben megmutattam, hogy a szövegek olyan megközelítése, amely nem alapul 'egy szövegtudományra', elképzelhetetlen, és mivel hitem szerint azt is megmutattam, hogy a szöveg (és a szöveget alkotó tényezők) meghatározása az alkalmazni óhajtott teória fajtájától függ, gondolatmenetemet itt azzal fejezhetem be, hogy a szövegfilológia jövője szempontjából a legsürgősebb feladatnak egy elméleti megalapozás szükségességét tartom.

3. Szöveg és interpretáció a strukturalizmus keretében

3.0. A tanulmány 2. fejezetében gyakran használtam olyan kifejezéseket, mint a „filológia”, a „filológusok” stb. Mint arra már felhívtam a figyelmet, itt olyan címkékről van szó, amelyek nem fogalmak rendezett együttesére vonatkoznak az első esetben, és nem személyekre a másodikban. Filológiáról és filológusokról úgy beszéltem, ahogy például a nyelvészek beszélnek, mondjuk, a fonémákról, azaz mint absztrakciókról. És ténylegesen, a filológiáról mint egységes elméleti apparátusról csak absztrakcióként lehet beszélni. A filológia ugyanis nem a szöveg elmélete, hanem *egy adott szöveg* (pontosabban a szöveg egy adott *helyének*) elmélete.

A különböző filológusok által művelt filológia nem egyazon tudomány, hanem különböző személyek különböző gyakorlata. Attól a pillanattól fogva, hogy egy adott szöveg helyei nem explicit módon megformált és dimenzionált ismeretek felhasználása útján telítődnek — ahogy a 2.1. és a 2.2.2. pontok példáiból láttuk —, egy szöveg (re)konstrukció vagy -interpretáció tudományosságának biztosítéka nem az elmélet, hanem a filológus személyisége. Egy szöveg *autocritica* az azt olvasó filológustól függ. Következésképpen: *tot capita, tot philologiae*.

Nyilvánvalónak tűnik ezért a filológia kettős elméleti megalapozásának szükségessége. A filológia egyrészt egy nyelvfilozófiai elméletet igényel, amely az általános kategóriákat nyújtja a szövegek kommunikatív perspektívából való tanulmányozásához, másrészt egy elméleti metanyelvet (egy 'szabályozott' nyelvet) igényel, amely egy-egy pontra irányuló elemzéseinek eredményeit összevethetővé teheti a szövegek vizsgálatában másképpen érdekelt kutatási területek elemzéseinek eredményeivel és az elméleti feltevéseivel.

Az interpretációs munka során egy szövegkritika objektivitásának az igénye, amely nem az olvasó (világának) pusztá rávetítése lenne a szövegre, már többször is felvetődött az irodalmi tanulmányokban. Ez az igény minden bizonnyal megvolt a filológusokban, akik ahhoz voltak szokva, hogy a 'szöveghez tartásuk magukat', és ragaszkodtak a szöveg elsődlegességének védéséhez, az interpretáció könnyű pszichologizmusának és szociologizmusának kísértésével szemben. S amikor Olaszországban kezdtek szárnyat bontani az első formalista és strukturalista kutatások, éppen a filológusok kísérték őket növekvő érdeklődéssel, minthogy bennük látták azt az eszközt, amely egyszer s mindenkorra meghatározhatja a szövegek stabilitásának jellemzőit, szemben minden interpretáció efemer bizonytalanságával.

A strukturalista elméletek befogadásának előkészítéséhez — ahogy az ma felismerhető — jelentősen hozzájárult a „variánskritika”, amely lehetővé tette a szerzők használt választások szisztematikus ellenőrzését. Az alkotói (vagy szerkesztői) variánsvizsgálat ténylegesen elmozdította a filológia alkalmazási területét egy adott hely lingvisztikai formáiról a lehetséges formák teljes rendszerére egy alkotó munkájában, észrevétlenül vezetve be egy, a „paradigma” teljes mértékig strukturális fogalmával rokon fogalmat. Az interpretációs kérdésfeltevés elmozdulásának — első sorban a költői szövegek esetében — számolnia kellett az irodalmi mű mint rendszer ideájával¹³.

A strukturalizmus, ami Olaszországban a 60-as években honosodott meg, messzemenően módosította azt a látásmódot, amivel a hagyományos filológusok a szöveget nézték. De mivel a strukturalizmus a filológia kérdéseire volt hivatva válaszolni, és a filológusok voltak az első művelői, maga is átalakult oly mértékben, hogy jellemzői az olasz változatban szinte egyedülállóak Európa-szerte. Továbbá, minthogy nem egyetlen filológiai iskola volt Olaszországban, nem csak egyetlen strukturalista iskola született, mert eltérőek voltak azok az alapok (iskolák és tudósok), amelyekre rátelepítették.

3.1. Egy minden *folymatot* irányító rendszer eszméje volt az, ami megengedte a filológusoknak, hogy a variánskritikáról a strukturális kritikára térjenek át. Egy ilyen eszme realizálása azonban nem volt egyszerű, mivel az alapját képező nyelvészeti fogalom gyökeres megváltoztatásáról volt szó. Más szavakkal: a strukturális tézisek átvétele a humanista hagyomány komparativizmusáról az immanencia elvén alapuló nyelvészetre való áttérést jelentette.

Ennek a változásnak az irányában a hivatkozásul használt elméleti modell (és nem csak a filológusok számára) inkább LUIS HJELMSLEV glosszematikája volt, mint-

sem SAUSSURE modellje. A dán nyelvész azonban érdekes módon a *Prolegomenában* a formális *állandóság* fogalmát mint a nyelvek strukturalitásának elvét alkalmazva, éppen a filológusok ellenszegülésében látta a nyelv tudományos vizsgálatának fő akadályát.

„Egy ilyen összekötő és integráló állandóság kutatását bizonyára akadályozza majd egy bizonyos humanisztikus hagyomány, amely különböző formákban mind ez ideig uralta a nyelvészet tudományát. Ez a humanisztikus tradíció tipikus formájában a priori tagadja az állandóság létét és keresésének jogosságát. Ilyen nézőpontból a humanisztikus jelenségek a természetiakkal szemben nem visszatérők, és pontosan ez okból kifolyólag nem vethetők alá, mint a természeti jelenségek, egy egzakt és általánosító kezelésnek.”

(1961. ua. 1968. 11.)

Elméleti vonalon a strukturalizmust alkalmazó olasz filológusok osztották az „állandóság kutatásának” hjelmslevi elvét, a módszertani megújulás irányainak, amelyeket egyébként már a variánstan elindított, ez jól megfelelt. A szövegelemzés gyakorlatában mindazonáltal a strukturalizmus elvei nem kerekedtek felül teljes mértékben a történetiségnek.

3.2. A strukturalista tézisek és az olasz filológiai tézisek találkozásának eredményei meglehetősen érdekes vizsgálati téma, tanulmányunk gondolatmenetét illetően különösen. Nézzük meg most, hogyan megy végbe egy költői szöveg interpretációja a strukturalizmus elmélete szerint. Ahogy a 2.2. szekcióban tettük, a kérdések itt is a következő három pontra fognak irányulni:

- (a) a szövegkonstrukció hordozóinak/jellemzőinek tartott tényezőkre;
- (b) az egyes tényezőkhöz (tényezőcsoportokhoz) rendelt/rendelendő ismeretekre;
- (c) a metanyelvre (vagy 'szabályozott' nyelvre), amit az így konstruált textuális objektum leírásánál alkalmazhatunk.

Később néhány, strukturalis analízisről írott szöveg újraolvasása kapcsán látni fogjuk, hogy kerülnek alkalmazásra a költői szöveg interpretációjában az elméleti kategóriák.

3.2.1. Az (a) pont. Az olasz irodalmi strukturalizmus kidolgozásában — mint ismeretes — döntő szerepe volt egyrészt SAUSSURE és HJELMSLEV elméletének, másrészt az orosz formalisták, különösen JAKOBSON téziseinek. Noha ezek a tudósok nagy vonásokban ugyanazokról a problémákról beszéltek, ezt nem mindig ugyanazoknak a terminusoknak és kategóriáknak a felhasználásával tették. Így az olasz tudósok is, akik az egyik vagy a másik modellt követték, alkalmazták azok fogalmai mellett az azoknak megfelelő különböző terminológiákat is. A következőkben a strukturalizmus azon *vulgata* verziójához nyúlunk vissza, ami a 60-as évek Olaszországában terjedt el, és aminek közös alapját a glosszematika terminusai alkották.

A strukturalista felfogás összetettségében két nagy egységre bontható: a szoros értelemben vett nyelvészeti gondolkodásra és a jel jellemzőire való reflexióra. Ez a két gondolkodás felváltva érezteti hatását az olasz kontextusban is, ahol a strukturalizmus egy szemiológiai irányzata társult egy szigorúan nyelvészeti irányzathoz, integrálódva végül abba¹⁴.

Szigorúan nyelvészeti terminusokkal élve, a strukturalizmus abból az alapállásból indul ki, hogy az illetékessége körébe tartozó objektumok mint rendszerek adóttak. Az ilyen típusú objektumok leírhatók (a) az azokat alkotó részek közötti kapcsolatok alapján és (b) azon kapcsolatok révén, amelyeket nagyobb objektumok részét alkotva hoznak létre. Ezek a kapcsolatok (vagy függések) *funkciók*, és két formában jelentkezhetnek: vagy mint egy lánc elemei közötti funkcióként (és ebben az esetben *relációk*), vagy mint egy olyan adott osztály elemei közötti funkcióként, amely osztályt a láncban azonos disztribúcióval rendelkező részek alkotják (és ebben az esetben *paradigmák*). Rendszer: egy láncbeli reláció, és rendszer: elemek egy paradigmája.

A strukturalis nyelvészet a megfigyeléskor észlelhető tényekből indul ki, azaz egy lánc (szövegek) tényeiből — akkor is, ha módszertanilag a paradigma 'megelőzi' a láncot. Egy lánc részei közt fennálló funkciók vizsgálata teszi lehetővé azután a paradigmák konstruálását, majd a különféle láncok között mint egy nagyobb egész részei között fennálló funkciók vizsgálata teszi lehetővé egy nyelv (a nyelv egy állapota) rendszerének a megalkotását. Bizonyos értelemben a *szöveg* egy folyamat (egy nyelv láncolatának mint 'egy határtalan szövegnek' a része), egy másik értelemben a *szöveg* egy rendszer (annak a végtelen paradigmának a része, ami egy nyelv a maga szisztematikus értelmében).

A szövegeknek van egy objektíve manifesztálódó, de elméletileg nem jelentős anyagiságuk — ontológiájuk a belső és a külső strukturalizálásban lelhető fel. Ebben az értelemben egy szöveget úgy is el lehet képzelni, mint belseje mikrostruktúrái és külseje makrostruktúrái közötti kapcsolat (a mikro-/makroláncok és mikro-/makroparadigmák kettős értelmében).

Ami a jel jellemzőiről való gondolkodás körét illeti, csak SAUSSURE és HJELMSLEV jól ismert modelljét kell említenünk. SAUSSURE felfogásában a jel felbontható egy (nem csak verbális) *signifiant*-ra és egy *signifié*-re, a közöttük lévő kapcsolat, önkényes módon egy kódon alapulva, a jelentés (significatio) névvel jelöltetik. A jelek lineáris szerkezete alkotja a *szintagmatikus szintet*, míg a jeleknek disztribucionálisan ekvivalens osztályokba szerveződése alkotja a *paradigmatikus szintet*.

A SAUSSURE-i strukturalizmus alapját képező dichotomikus szerveződést szigorúbban HJELMSLEV fejlesztette tovább¹⁵.

Egy jel (pontosabban szólva egy 'jelfunkció') egy kifejezésnek egy tartalommal való összekapcsolásaként születik, hasonlóképpen ahogyan a SAUSSURE-i modellben történik. HJELMSLEV számára azonban a kifejezés és a tartalom szintjei tovább oszthatók szubsztanciára és formára. A jelfunkción kívül található annak az anyagnak a *continuuma*, ami arra szolgál, hogy a jelfunkció szubsztrátumaként (alapjaként) viselkedjék. Ha a jel csupán egy formális struktúra, akkor bármely anyag (a tartalom vagy a kifejezés) szubsztanciává válhat azzal a feltétellel, hogy van egy forma, ami rávetítődik. Ebből a tényből jönnek létre azok a definíciók, amelyek kiterjesztik a strukturalis analízis elméletének alkalmazhatóságát a jelenségek végtelen osztályára¹⁶.

Ha most a nyelvészetnek és a strukturalis szemiotikának ezeket a kategóriáit a tanulmány kérdésfeltevése szempontjából vizsgáljuk, az alábbi megállapításokhoz juthatunk:

— Egy globálisan tekintett költői szöveg egyrészt egy *nyelvészeti objektum*, amit valamennyi struktúrájának *szolidaritása* hoz létre; ez a szolidaritás az objektum nyelvészeti szerveződésének *immanens* tulajdonsága.

ga, és úgy értendő, mint (a) a szöveglánc elemei közti relációk és mint (b) a szöveg disztribucionális osztályai paradigmáinak rendszere. Más szavakkal egy költői szöveg *tout se tient*.

— Egy globálisan tekintett költői szöveg másrészt egy *jeltárgy*, ami a jelölő (vagy a kifejezés) szintjének és a jelölt (vagy tartalom) szintjének *szolidaritásából* áll; ez a szolidaritás a tárgy jelszerű szervezettségének *immanens* tulajdonsága, és úgy értendő (legalábbis a hjelmslevi felfogásban), mint a jel fizikai manifesztációját alkotó anyag típusától független funkció.

Ezek a kategóriák a szöveget, úgymond, általános szinten definiálják, és egy szöveg *tényezőinek* általános tulajdonságait funkcionális tulajdonságokként határozzák meg; nem mondják meg azonban, melyek ezek a tényezők (elemek és/vagy szintek) a szöveg belső szerveződésében. Nem mondják meg továbbá azt sem, hogy ezek az általános tulajdonságok milyen mértékben legyenek figyelembe véve valamennyi ilyen tényezővel (elemmel és/vagy szinttel) kapcsolatban¹⁷.

Egy nyelv (vagy egy szöveg) szerkezeti elemeinek és/vagy szintjeinek elhatárolásához és definiálásához a strukturális nyelvészek bevezették a *szegmentáció* és a *kommutáció* próbáját. Ezek révén lehetséges egy adott láncban egy elemfajta azonosítása és ezt követő osztályozása a *megkülönböztető jegyek* alapján, amelyek szembeállítják őket a többi hasonló módon azonosított elemmel. (Így hozhatók létre például a nyelvek fonológiai rendszerei.) Ily módon lehet egy lingvisztikai struktúra elemeinek és/vagy szintjeinek rendszereit mint kizárólag az *eltérések* rendszereit felépíteni.

Tény, hogy egy szöveg konstitutív tényezőinek körülhatárolásához a strukturális nyelvészeknek valamilyen módon el kellett már különíteni azokat a paradigma-osztályokat, amelyekbe ezek a tényezők besorolhatók (és amelyek nélkül e tényezőknek nincs elméleti létük!). Bizonyos értelemben egy strukturalista képes egy szövegben csupán a funkcionális különbségeket látni: nem léteznek számára a szöveg tényezői úgy, ahogy egy filológus számára egy kézirat olvasatai léteznek. Ami objektíve adott egy strukturalista számára, az nem a szöveg fizikai manifesztációja, hanem a strukturális szempontból fontos tulajdonságainak együttese, amely a szöveghez inherens módon tartozik, és amelyet az elemzésnek csak nyilvánvalóvá kell tennie, minden szubjektivitás nélkül. Ezen a ponton a kérdést, hogy milyen tényezők konstruálják a szöveget, helyesnek látszik a következőképpen újfogalmazni: milyen ismeretet lehet/kell felhasználni ahhoz, hogy *valamit* egy *láncban* a szöveget konstituáló funkció hordozójának tarthassunk? Ez a kérdés elsősorban egy szöveg strukturális leírásának interpretációs aspektusait érinti, amelyeket a következő pontban tárgyalunk.

3.2.2. A (b) pont. A 3.2.1. pontban különbséget téve a strukturalizmus egy szoros értelemben vett, nyelvészeti és egy szemiológiai területe között, az elsőnek olyan kategóriák kidolgozását tulajdonítottam, mint „struktúra”/„rendszer”, „szintagma”/„paradigma”, a másodiknak pedig olyan fogalmakét, mint „jelölő”/„jelölt” vagy „forma”/„szubsztancia”. Az analitikus gyakorlatban az ilyen megkülönböztetés sokkal árnyaltabbnak tűnik, és fontos, az alábbiakban érintendő következményekkel jár.

Vizsgáljuk meg mindenekelőtt a 'paradigma' (vagy 'rendszer') nyelvészeti fogalmát. SAUSSURE felfogásában ez egyenértékű az *asszociatív mező*vel. Egy asszociatív mező elemeit az jellemzi, hogy néhány 'jegy'-et illetően szemben

állnak egymással, míg egymáshoz tartoznak néhány más 'jegy' révén. Így az olasz nyelv rendszerében /p/ és /b/ egy csoportba tartoznak, lévén mindketten bilabiális fonémák, de szemben állnak egymással a zöngéesség 'jegy' alapján. A nyelv strukturális felfogásában különféle oppozíciók (egy paradigma terminusai közötti funkciók) léteznek, amelyeket a különbség (*differenzia*) jellemzői alapján osztályoznak.

A strukturalizmus abból a feltevésből indult ki, hogy az egész nyelv explicálható, terminusainak relációk szisztematikus oppozícióhálóba való besorolása révén. Tény azonban, hogy a paradigmatis oppozíciók modellje csak azokon a területeken tett lehetővé bizonyos jelentőségű eredmények elérését, amelyeken a megkülönböztető jegyeként használt oppozíciók valamilyen szempontból nem esetleges jellemvonások. A paradigmatis oppozíciók egészen jól magyarázzák egy nyelv fonémáinak strukturális szerveződését, de egy nyelv (vagy ami súlyosabb, egy szöveg) szemantikájának a fonológia modellje alapján történő leírására egyetlen kísérlet sem bizonyult gyümölcsözőnek. A struktúra/szisztéma (szintagma/paradigma) nyelvészeti kategóriái nem alkalmazhatók tehát a szemiológia jelölő/jelölt kategóriáira *egyöntetű módon*.

Fordítottan az is igaz, hogy néhány, a strukturális szemiológia által kidolgozott kategória sem alkalmazható egyöntetű módon a szoros értelemben vett nyelvi struktúrákra. Tudjuk, hogy a SAUSSURE által elképzelt *sémiologie*-nak a természetes nyelvektől különböző jelrendszerek működését kellett volna tanulmányoznia. Ő főleg olyan egyszerű rendszerekre gondolt, mint a közúti jeleké, a hajósok zászlójele, a cégjelzőké, a heraldikai emblémáké, amiket az a tény tesz egymáshoz hasonlóvá, hogy mindegyik egyszerű jelekből épül fel (mint amilyenek az egyes szavak), és ezek a jelek könnyen elhatárolhatók előfordulásuk kontextusától. Néhány esetben — mint a heraldikai és a kriptográfiai rendszerek esetében — szoros (1/1) megfelelésen alapuló rendszerekről van szó, ami a jelölő szerepét játszó kifejezések és az azokhoz párosított jelentéseket illeti. A SAUSSURE-i felfogásban tehát a nyelvektől eltérő szignifikációrendszerek egy meglehetősen stabil megfeleltetési kód által tűnnek rendszerezettnek. Nem így a verbális szövegek esetében: a nyelv, amennyiben rendszeres, nem egzakt módon egy kódrendszer, aminek elemeit egy egy az egyhez (1/1) kapcsolat jellemzi. A denotatív és/vagy konnotatív értelmén túl, amelyet a nyelvrendszerben egy nyelv szavaihoz lehet társítani, vannak olyan értelmek is, amikre a szavak használatuk különféle kontextusaiban tesznek szert. Ezért nehéz azt feltételezni, hogy a fent említett szemiológiai rendszerek egyszerű szemantikája alkalmazható lehetne egy nyelv vagy egy verbális szöveg szemantikájának a magyarázatokor. Azon az egyáltalán nem elhanyagolható tényen túl, hogy a szemiológiai kutatás néhány területén *nem diszkrét* szövegek léte is megengedhető, amiket *teljes jeleként* tekinthetünk, de kezelésük a jelsorozatból álló nyelvi szövegekre fenntartott eltérő módot kíván meg¹⁸.

Úgy tűnik, hogy legalább a SAUSSURE által említett szignifikációrendszerek és az orosz szemiológusok által említett nem diszkrét szövegek szemiológiai kezelési módja megkívánja a szigorúan szemiológiai (azaz nem nyelvészeti) kategóriák alkalmazását. Eltekintve azoktól a megjegyzésektől, amelyeket ezen tézisek érvényességéről ma lehetne mondani, megfigyelhető bizonyos kiegyensúlyozatlanság: a strukturális nyelvészet egy 'erős' elméletet dolgozott ki, ami a jelentő struktúráját illeti (főként a filológiában), de nem tette meg ezt hasonlóképpen a szemantikát illetően; *vice versa* a szigorúan nyelvészeti megközelítésekhez képest a strukturális szemiotika keretei között a jelölt kezelése produktívabb és olykor autonóm reflexiók középpontjában állt.

A strukturalizmus ezen kiegyensúlyozatlansága sokkal nyilvánvalóbb a költői szövegek strukturális analizisében. Montale *Gli orecchinijének* AVALLE által végrehajtott vizsgálata az olasz strukturális elemzés kiindulópontjának tekinthető. 1965-ben tette közzé, de koncepciója egy 1960 tavaszán tartott szemináriumra idejéből eredeztethető. AVALLE egy kétségtelenül 'homályos' szöveget választott, amely első sorától kezdve nem könnyen megoldható problémákat állít az olvasó elé. A nehézség, magyarázza AVALLE, nem 'denotatív szinten' jelentkezik, és még a 'szintaxis szintjén' sem, hanem annak a részek között fennálló viszonyrendszernek a rekonstrukciója szintjén, amin létrejött a vers egysége.

AVALLE a bevezetőben a következőket írja:

„Most már ez a vibráló vagy a denotatív tartalmak szempontjából erősen kétséges egység, ahogy az gyakran megesis Montale költészetében, teljes mértékben a JOHANSEN által konnotatívnak vagy konnotálónak nevezett elemek hatására van bízva.”

(AVALLE: 1970. 18.)¹⁹

JOHANSEN említése²⁰ világossá teszi a glosszematikai iskolára történő hivatkozást, akkor is, ha AVALLE interpretációs folyamata nem követi egy strukturális interpretáció 'kanonikus' rendjét, hogy tudniillik először a szöveg alaki felépítését tárgyalják, és azt követően a szemantikai részt. Az analízis három első részében AVALLE mindig a szöveg egy elemének 'denotatív tartalmából' indul ki, elemzés tárgyává teszi a 'szövegkontextus által kifejezett extratextuális elemeket', konnotatív szinten vizsgálja minden — a szövegkonstitúcióban kreatív szerepet játszó — felismert elem rendszerbeli funkcióját. A negyedik rész, a verbális struktúrák elemzésének száva, Montale verseinek egy *corpusát* vizsgálja, megkísérelve rendszerré építeni a *Gli orecchini*-ben talált tematikai struktúrát.

Az általános módszertan szempontjából AVALLE alábbi megállapításai tűnnek fontosnak.

- (1) „Jelen tanulmány (...) tisztán kísérleti jellegű, és mint ilyen, a nyelvészet egy bizonyos típusának terminológiai hasznosságára tekintettel lévő általános elismerésén túl, mást nem tartalmaz” (16);
- (2) „(...) az elemzés bizonyítja, hogy a kritikus helyen felhasználható konnotáló elemek azok, amelyek a kontextus által kifejezett extralingvisztikai elemek vizsgálata során bukkannak elő” (18);
- (3) „(...) a (...) releváns (...) konnotáló elemek kutatása nagymértékben rendszerbe szervezhetőségük lehetőségének függvénye” (18).

Második megállapítását aztán pontosítja AVALLE, miszerint a 'kontextus' terminus kétféleképpen értendő: az immanens kontextus (maga a kompozíció) és a transzcendens kontextus (a költő által korábban szerzett tapasztalatok) értelmében. Amíg azonban meglehetősen valószínű, hogy az előbbi megfelel a szöveg nyelvészeti kontextusának — amit mi *kontextusnak* neveznénk —, nem világos, hogy milyen természetűek a *korábbi tapasztalatok*, csak nyelvészetiek-e vagy más fajtájúak is. A (3) megállapítás másfelől magában foglalja, hogy a kontextus (immanens és/vagy transzcendens) határai és a konnotáció (a vizsgált kompozícióhoz képest belső vagy külső) szintjeinek határai egybeessenek. Ha azonban ez így lenne, a kontextus fogalma a szöveg pusztá szemantikai vizsgálatához tartozna.

AVALLE interpretációs észrevételei nem érintik a formálisan körülhatárolt szövegrészeket. Olykor mondatokat elemez (a 21. oldal és a rákövetkezők, ahol az 1–2. sort kezeli mondatként), néha szintagmákat („il nerofumo della spera”), igen gyakran egyes ’képeket’ (a „voli”-t a 36. és az azt követő oldalakon, a „squallide mani, travolte”-t a 64. és a rákövetkező oldalakon). Sok esetben nem világos, hogy megállapításai (a) a szó/’kép’/mondat alakját, (b) azok konnotatív értelmét és/vagy (c) az általuk feltételezhetően denotált objektumokat érintik-e.

A konnotatív értelem felépítése rendszerint annak az interpretálandó szöveg külső elemeivel való komparatív szembeállításakor jön létre. Például az 1. sor „voli”-jával kapcsolatban AVALLE megjegyzi (36–43), hogy „mikor Montale egy szót használ (...) nem ért rajta semmi, annak általában használt jelentésétől eltérőt”, viszont: „nem lehet ugyanakkor nem észrevenni, hogy ez a »voli« valami mást is jelent, ami hozzáadódik a denotatív tartalom lényegéhez (de nem helyettesíti azt)”. Ahogy a szöveg konnotatív analízise során talált extralingvisztikai elemekből felismerhető, a kép valójában szimbolikus. Az extralingvisztikaiként definiált elemeket AVALLE mint a kezdeti ötlet támaszait használja fel, a vers egységét pedig konnotatív szinten keresi. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy az AVALLE által kutatott értelem egybeeshet az úgynevezett alkotói jelentéssel. Lássuk például a 88. oldal explicit megállapítását: „Ebben a zárt rendszerben a költő állandó gondjának az egész alkotó részek közötti pontos összhang megteremtése látszik”. Eszerint a szövegelemek és a kontextus funkcionális egysége a szöveg ’generatív folyamatában’ lakozik, vagy pontosabban szólva, jelentéseinek *szándékoltságában*.

Azok a szövegelemek, amikre AVALLE leggyakrabban hivatkozik, a *képek*. Nézzük, *exempli gratia*, az alábbi eseteket:

1. „Tehát a képek, amik megjelennek és eltűnnek (...)” (32);
2. „A kép („del tuo non é più traccia”) nem új” (41);
3. „Az ékszerek képe (...)” (45);
4. „Ami visszatérően hatást gyakorol, az kétségtelenül a képek szintaxisa, azok folyamatos és látható kapocs nélküli sorozatba való rendeződése, ahol például az »élitre« zúgása és a *vele egyidejű* »mortorio«-é organikus egészé csak *a posteriori* rendeződik” (61).

Világos utasítások hiányában csak azt a következtetést fogalmazhatjuk meg, hogy ezek a *képek* tematikus egységek képei, amelyek *nagyjából* megfelelnek a szöveg bizonyos — nem egyértelműen körülhatárolt — kifejezéseéhez tartozó tartalom mentális reprezentációjának.

Összességül az alábbiakat állíthatjuk:

- AVALLE elemzése nem a konstituensek és magának a szövegnek a formális szerveződési szintjei alapján szegmentálja a szöveget;
- olyan elemeket használ (a „képeket”), amik nem határolhatók körül és nem definiálhatók explicit módon, és amik nem tartoznak a strukturalizmus eszköztárába;
- a szöveg kifejezései konnotatív értelmének a meghatározásához a vizsgált szövegen kívül álló elemeket használ fel;
- a szemantika (denotatív és konnotatív) szintjét az *intentio auctoris*-hoz kapcsolható jelentésekre való hivatkozással tárgyalja;
- nem teszi explicitté a szöveg leírásában alkalmazott metanyelv kifejezéseinek tulajdonított értelmet.

Ezekkel a megjegyzésekkel nem szeretnénk AVALLE interpretációjának érdemeit csökkenteni. Elemzése mindenképpen hozzájárult a Montale-szöveg „homályosságának” sok ponton való megvilágításához, és nyilvánvalóvá tette annak szükségességét, hogy az interpretáció a textuális és az intertextuális adatok szisztematikus és nem benyomásokra építő megfigyelésén alapuljon. Mindazonáltal elemzése olyan elemzés, ami manapság már bizonyos naivságot mutat az alapvető problémák kezelését és néhány kritikai metódust illetően. Különösen a *Gli orecchini* interpretációjának makrostruktúrája tűnik számomra a strukturalizmus ebben a pontjában tárgyalt két jellemvonása szempontjából reprezentatív példának:

- (i) egyfelől bizonyítja azt a strukturalisták számára adódó nehézséget, hogy elemzésük eredményeként megtalálják — az elméleti kijelentésekben kifejezésre juttatott — tökéletes megfelelést a jelölők és a jelöltek szintje között; analizisüket, amelyben vagy a formális vagy a szemantikai szint uralkodik, hogy úgy mondjam, ez „sántító”-vá teszi;
- (ij) másfelől AVALLE elemzése bizonyítja, hogy az első olasz irodalmi strukturalizmus, noha elfogadta az európai mintájú nyelvészet és/vagy strukturális szemiológia kategóriáit és terminusait, továbbra is a filológiai historicizmus terminusaiban gondolkodott; AVALLE gyakori folyamodása extralingvisztikai elemekhez, hogy meghatározza a felismert konnotációk amalgámját, noha empirikus szinten motiválható, csorbát ejt az elméleti tisztaság követelményén: a HJELMSLEV által megfogalmazott *immanencia* alapelveként mint a tudományos elemzés garanciáján.

3.2.2. *A (c) pont.* Többször is hivatkoztam 1960-ra mint arra az évre, amely a strukturális metódusok megjelenésének köszönhetően megnyitotta az utat a szöveg és az interpretációs tevékenység egy, a korábbtól eltérő felfogása előtt. Ehhez kapcsolódóan megemlékeztem többek között AVALLE szemináriumáról. 1960 továbbá JAKOBSON egy kongresszusi előadásának az éve is. Ez az előadás, mely hamarosan mindenütt a strukturalizmus hivatkozási pontjává vált, a *Poetry of Grammar and Grammar of Poetry*²¹. Ebben JAKOBSON teljesen új megközelítésként azt javasolja, hogy vizsgálni kell a „nyelv morfológiai és szintaktikai szerkezetében rejlő költői források, azaz a nyelvtan költészetét és annak irodalmi termékét, a költészet nyelvtanát”. Két évvel később JAKOBSON CLAUDE LÉVI-STRAUSS-szal egy tanulmányt közölt a „L' Homme”-ban²² a költői szöveg strukturális interpretációjának módszeréről, Charles Baudelaire „Les chats” című szonettjének elemzésén szemléltetve azt.

JAKOBSON módszerének aspektusai sok elemzés tárgyát képezték. Általában JAKOBSON érdemének tulajdonítják annak a szerepnek a felismerését, amit az ismétlések és a formális paralellizmusok játszanak a költői szövegek felépítésében. Másrészről hibájául róják fel a szemantikai rész kezelésében észlelhető 'gyengeséget', mivel azok a kategóriák, amelyekkel dolgozik, 'ambiguók', és mivel az általa kiemelt ellentétek csupán 'esetleges' jellegűek²³.

JAKOBSON módszertana — amely az európai strukturalizmust alapvetően befolyásolta — azon a feltevésen alapult, hogy a *fonológiai paradigma* a költői szövegek minden tényezőjére kivetíthető. Ilyenformán a strukturális interpretációnak nemcsak az alkalmazott ismeretek együttesét, hanem annak reprezentációs nyelvét illetően is, a fonológiában található meg az *alapmodellje*.

Az első olasz strukturalisták interpretációs tevékenységében a dolgok részben másként állnak. A strukturalizmussal kapcsolatos episztemológiai opciókat magu-

kévé téve, az olasz kutatók — az irodalom kontextusában — nem tudták felismerni egy 'metanyelvi kérdés' meglétét. Már idéztem AVALLE 'egy bizonyos típusú nyelvészet terminológia hasznosságának elismerésével' kapcsolatos megállapítását, mégis azt láthatjuk, hogy legalábbis az első alkalmazások csak részben elégítik ki az explicités és a deskriptív egyértelműség metanyelvi követelményeit.

A legérdekesebb aspektust azonban a strukturalisták analizisében jelenlevő változatos terminológia jelenti, amelyet még erősen befolyásol a filológia nyelve. Térjünk vissza a *Gli orecchini*-ről írott tanulmányhoz. AVALLE *feltételezett kiegészítésekről, stilisztikai variánsokról meg régebbi variánsokról* beszél; avagy *tudományos glosszáról, feltételezett archetípusokról, leletekről, forrásokról és összevetésekről*. A tematikus mag rekonstruálásában, ami a *Gli orecchini*t más Montale-versekhez köti, AVALLE elfogadja a *variánsok és interpolációk* jelenlétét, és a *tükörkép* keletkezésének kérdéseivel is foglalkozik. Továbbá interpretációját a vizsgált szöveg „kompozícióját megelőző művelettípusok” kutatására irányítja (1970. 68). Az olvasó bizonyára észreveszi, hogy mind a terminusok, mind a beállítás tisztán filológiaiak.

Ezek a tények — amik ugyan érthetőek egy úttörő tanulmányban — az olasz strukturalizmus következő jellemvonásáról tanúskodnak²⁴. Ahol az európai strukturalizmus fogalmi és metalingvisztikai modellek a fonológia modelljét fogadta el, az olasz strukturalis kritika, noha csatlakozott a modern nyelvészet alapelveihez, továbbra is a filológia képzeteiből és olykor szókészletéből merített.

3.3. Mindez lehetővé teszi e rész befejezéseként a tárgyalt aspektusokra szorítkozó, következő észrevételek megfogalmazását:

- jóllehet a strukturalizmus az elemzés tárgyának definíciójába releváns tényezőkként bevezetett néhány formális és szemantikai tényezőt, e tényezők *mindegyikének* elemzésében nem azonos szigorral járt el;
- jóllehet a strukturalizmus kidolgozott egy elméleti felvetéseiből következő kategóriarendszert, a költői szövegek *szemantikai* elemzését nem véges számú és általános érvényű kategóriával végezte;
- jóllehet a strukturalizmus kidolgozott egy leíró metanyelvet, ami kielégíti egy explicit nyelv szintaktikai követelményeit, az idézett két elemzés (bár eltérő okból) azt mutatja, hogy az explicités követelménye csupán a költői szöveg formai felépítésének elemzésében elégíthető ki.

Ezek az észrevételek expliciten AVALLE tanulmányán alapulnak, impliciten pedig PETŐFI S. JÁNOSNAK JAKOBSON ÉS LÉVI-STRAUSS tanulmányairól tett megjegyzésein. A jelen tanulmány perspektívájából lettek megfogalmazva, ezért nem általánosíthatók.

4. A szöveginterpretáció szemiotikai megalapozása felé

4.0. Az első fejezetekben a költői szöveg interpretációjának központi aspektusait vizsgáltam a filológia nézőpontjából és az olasz irodalmi strukturalizmus szempontjából. Egymástól ilyen távol álló fogalmi rendszerek értékeltelő összevetéséhez korábban azt a feltételezést tettem, hogy egy szövegelméletnek — bármiként akarjuk is azt megalkotni — visszavezethetőnek kell lennie egy kategóriális struktúrára, amely képessé teszi az interpretátort: (a) hogy kiválassza az interpretálandó objektum konstrukciójában releváns tényezőket, (b) hogy minden tényezőhöz (tényezőcso-

porthoz) egy adott ismerethalmazt társítson, és (c) hogy az interpretáció eredményeit egy explicit nyelven bemutassa. Ezt a struktúrát *tertium comparationis*ként fogadva el, jellemeztem azután a két elméleti koncepciót, abból a szempontból, hogy azok a meghatározott három ponthoz viszonyítva hogyan viselkednek.

Az összehasonlításnak kettős célja volt. Egyfelől szándékomban állt átfogóan bemutatni a csak filológiai és csak strukturalista interpretáció során felmerülő problémákat, másfelől szerettem volna érzékeltetni, hogy egy integrált elmélet nem teheti meg, hogy nem veszi figyelembe az egyes módszertanoknak az olasz szövegkutatás közegében (egymástól függetlenül) elért eredményeit. A költői szövegekre irányítottam a figyelmet, mert úgy látom, hogy azok irodalomtörténeti és strukturális komplexitásuk következtében példázzák mindazokat a nehézségeket, amelyekkel a szövegkutatás interdiszciplináris megalapozása jár — legalábbis az olasz kontextusban.

E tanulmány befejező részében egy ilyen interdiszciplináris megalapozással kapcsolatban szeretnék néhány megjegyzést tenni.

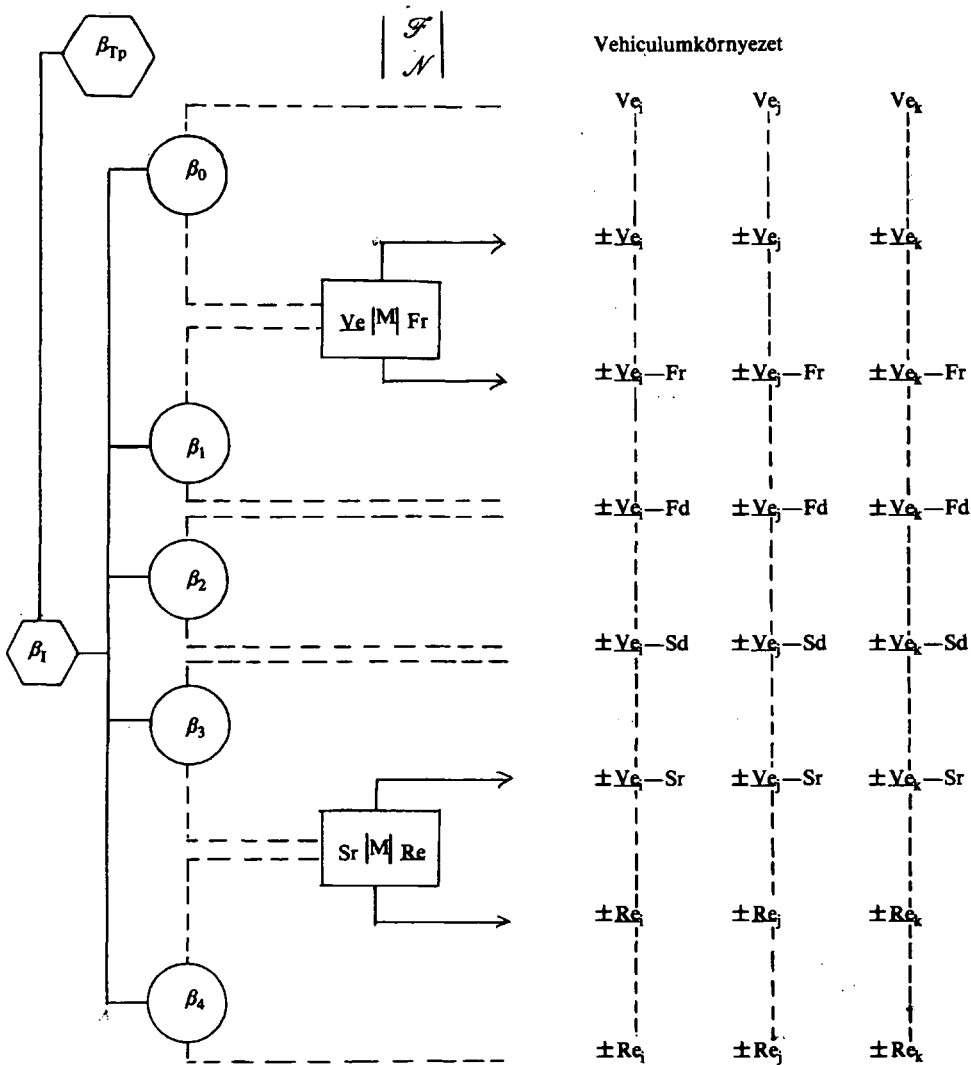
4.1. A korábbi észrevételek alapján a nyelvészet paradigmáját (legyen bár strukturális) nem tekinthetjük adekvát keretnek a hagyományos költői szövegek vizsgálatához. Az elméleti interpretáció kereteibe a pszichológiai és logiko-szemantikai aspektusokat, amelyek egy szöveg 'természetes' interpretációjához kapcsolódnak, explicit módon bele kell illeszteni, szükséges továbbá, hogy az elméleti keret olyan tág legyen, hogy lehetővé tegye a verbálistól eltérő (vagy azzal együttműködő) *médiumban* keletkezett és/vagy megőrzött szöveg interpretációját is. Másrésztől látuk, hogy azok az ismeretek, amikkel a filológus dolgozik, noha kimerítő és kiterjedtek, nem egy tudományos reprezentáció explicit és szisztematikus formájában adóttak. Szükséges tehát, hogy az elmélet rendelkezze egy olyan 'szabályozott' nyelvvel, amely lehetővé teszi az ilyen reprezentációt.

4.2. A két paradigma kiegészítése — megítélésem szerint — lehetségesnek tűnik szemiotikai keretben. Feltételezve, hogy a szöveg jel tárgyak, a szöveget kezelő diszciplínák a 'jel' fogalmának mint alapfogalomnak az elfogadása révén egyesíthetők. Így a nyelvészet, a stilisztika, a retorika és minden más, a filológia körébe tartozó diszciplína a szignifikációreláció tárgyalásához való hozzájárulásuk szerint újradefiniálható. Továbbá, mivel a maguk részéről szintén jelek felhasználásával kerülnek bemutatásra, egy szemiotikai keret elfogadása az interpretáció különböző típusainak és az interpretációk reprezentációjának metalingvisztikai integrációját is szolgálja²⁵.

Ahhoz, hogy a szöveg mint jel összes tényezőjének (mind a filológiai felfogás implicit tényezőinek, mind a strukturális megközelítésben felismert tényezőknek) explicit és homogén kezelése biztosítva legyen, szükség van egy olyan jelmodellre, amelyben (a) ezek a tényezők kielégítően differenciáltak, a szövegszignifikáció *szisztematikus és szituációs-specifikus aspektusai* közötti megkülönböztetés vonatkozásában is, (b) a tényezőkhez rendelendő tudáshalmazok elkülöníthetők és szisztematizálhatók, végül (c) azok a tudományos terminusok, amik a tényezők és a hozzájuk rendelt ismeretek tárgyalására szolgálnak, explicitek és egyértelműek.

Az 1. ábra a PETŐFI S. JÁNOS által kidolgozott jelmodell egy speciális változatát mutatja, amelyben a filológiai interpretáció (ennek az írásnak a 2. fejezetében taglalt) aspektusai is figyelembe lettek véve.

Az ábra jobb oldali részén látható szimbólumok a szöveg mint jel *tényezőire* utalnak, a balra találhatók azok helyett az *ismerethalmazok* helyett állnak, amiket egy jelhasználó (alkotó, befogadó vagy interpretátor) tud (kell, hogy tudjon) egy-egy tényezőhöz (tényezőcsoporthoz) társítani. A bekeretezett szimbólumok ($\text{Ve}^M \text{Fr}$

1. ábra. A szöveg mint jel tényezői és az interpretációs bázisok

és $S_r^M Re$) az ábra középső részén azokat a *mentális modelleket* jelzik, amiknek a segítségével az interpretátor (ap)perceptív úton néhány tényezőt létrehoz. Ahogy láthatjuk, egy szöveg mint jel interpretációja tulajdonképpen funkció: a tényezőké, a mentális modelleké és egy adott vagy egyszerűen csak feltételezett interpretátor ismereteié. (A β szimbólum *interpretációs bázisokat* jelöl.) Hely hiányában az ábra elemeit nem tudom részletesen tárgyalni, ezért csak a szimbólumok összegző explikációjára szorítkozom.

4.2.1. A szubszkriptummal ellátott *Ve* szimbólum egy *jelvehiculum*ra utal, avagy a szöveg egy manifesztációjára, ami fizikailag hozzáférhető az interpretátor számára. Egy kéziratban ez megfelel az írás vonalainak és — mondjuk így — a szöveget alkotó spáciumoknak.

Egy szövegvehiculum anyaga megkülönböztetendő fizikai hordozójának anyagától, amit én *vehiculumkörnyezetnek* (*intorno veicolare*) nevezek. Ez a környezet az, amin egy szöveg manifesztációja elhelyezkedik, de ami attól idegen marad. Gondolhatunk például arra a csendre, ami megelőzi egy vers elmondását, és ami jellegéből következően különbözik az elmondása *közbeni* szünetektől. A különféle *mediumok*ban a környezet eltérő módon testesül meg, azok anyagától függően.

A környezet fogalmának szemiotikai jelentősége nagymértékben függ attól a tényről, hogy a vehiculum és környezete egymással interakcióba tud lépni, miként ez bekövetkezik azokban az esetekben, amikor a szövegmanifesztációk hiányát abból a tényből vezethetjük le, hogy egy bizonyos anyag (egy bizonyos spácium, időperiódus) a vehiculum befogadására rendeltetettnek minősíthető. Vagy másrészt, mint ami akkor következik be, amikor a kommunikatív közeg egy adott eleme kiválasztódik, és átlényegül a szövegvehiculum elemévé (például, amikor valaki egy adott esetleges zajt a szöveg megjelenéséhez tartozóként 'olvas').

A *Ve* (*vehiculum-imago*) szimbólum a *vehiculum mentális képére* utal, amit az interpretátor a vehiculum megjelenésére tett reakciója hatásaként alkot. Az írott (chirografikus, daktilografikus, tipografikus) manifesztációk esetében ez a mentális kép egyfelől a *Ve* grafikus képe, másfelől azoknak az artikulált hangkonfigurációknak a mentális képe, amelyek az észlelt grafémák konfigurációjához hozzárendelhetők.

A *Ve-Fr* szimbólum (*formatio referens*) arra a formális (fono-/morfoszintaktikai) organizációra utal, amit egy interpretátor egy adott kommunikációs-szituációban az adott szövegmanifesztációhoz hozzárendelhet.

A *Ve-Fd* szimbólum (*formatio designans*) egy már megalkotott *Fr* szisztematikus absztrakciójára utal. Ha például a *Ve-Fr* egy kiejtett hang formális organizációja, a *Ve-Fd* e hang absztrakt jellegű leírásának tekinthető, amennyiben a kiejtett hang egy adott nyelv rendszeréhez tartozik.

A *Ve*, *Ve*, *Ve-Fr* és *Ve-Fd* szimbólumok együttesen a jel azon komponensére utalnak, amelyet hagyományosan *significans*nak neveznek. A *Ve* jel *Fr*-rel és *Fd*-vel alkotott kombinációja arra a tényre utal, hogy ezek a formális konstrukciók a ténylegesen észlelt/felfogott *jelvehiculum*tól függenek. A szöveg mint jel *significans*ának tényezőit illető megkülönböztetést az *Œ* és *Œ* kalligrafikus betűk jelzik, amik egy *Ve* formális felépítésének materiális szemiotikai *arculatára* (az úgynevezett *figurára*), illetőleg egy *Ve* formális felépítésének lingvisztikai szemiotikai *arculatára* (az úgynevezett *notatiora*) utalnak.

A *significans* szimbólumait pontosan tükrözik a *significatum*komponens szimbólumai.

A *Ve-Sd* (*sensus designatus*) az értelem organizációjának azon részére utal, amelyet a vehiculummal kifejezésre juttató nyelv szemantikai rendszere határoz meg. Egy (írott vagy olvasott) szó esetében a *Ve-Sd* az adott nyelv lexikona által nyújtott explikációként fogható fel.

A *Ve-Sr* (*sensus referens*) az értelem organizációjának azon részét jelöli, ami attól a kontextustól függ, amiben a kommunikáció létrejön. Egy szó esetén a *Ve-Sr* az adott szóhoz az úgynevezett textualizált világban rendelhető individuumra (vagy tulajdonságra) utaló értelem.

A *Re* (*relatum*) és a *Re* (*relatum — imago*) szimbólumok azokat a *tényállásokat*

jelzik, amiket az interpretátor véleménye szerint a szöveg alkotója az adott vagy lehetséges befogadó számára kommunikálni akart, illetőleg e tényállások *mentális képét*.

Az 1. ábra azon szimbólumai, amelyek a \pm jeleket tartalmazzák, a szöveg filológiai vizsgálatára utalnak, és annak a jelentőségét jelzik, hogy egy adott Ve formális vagy szemantikai organizációjának adott tényezője a filológus saját *judiciuma* alapján jól formáltnak (+) vagy nem jól formáltnak (—) ítéltetik.

4.2.2. A β_{Tp} szimbólum az interpretátor úgynevezett tipológiai ismeretére utal, ami a különböző szövegtípusokra és kommunikációs szituációkra vonatkozik. Ez dominálja a lokális ismeretek szerveződését. A csak egy tényezőre (ténycsoportra) vonatkozó lokális ismereteket a számkitevővel ellátott β szimbólumok jelzik. Ezzel a reprezentációval azt szerettem volna nyilvánvalóvá tenni, hogy egy szöveg interpretációja során az interpretátor által felhasznált különféle típusú ismeretek elkülöníthetők és elkülönítettekként rendszerezhetők.

A szöveget alkotó tényezők és az interpretációs bázisok részletesebb elemzése megtalálható a PETŐFI—LA MATINA: 1991-ben.

4.2.3. Az elmélet, minként a szövegkonstrukció tényezőivel kapcsolatban, úgy a formális/szemantikai/pragmatikai organizáció minden más elemét/szintjét illetően is, explicit és interdefiniált terminusokat vezetett be. Ilyen módon kívánja a szövegarchitektúra szintjeinek/elemeinek ambiguitást nem tartalmazó tárgyalását biztosítani, alkalmassá téve a létrehozott analitikus megállapításokat interszubjektív és interdiszciplináris diszkussziók számára.

4.3. Az ábrában található szimbólumok segítségével megadható a jelen tanulmány előző két fejezetében vizsgált elméleti rendszerek egymástól eltérő viselkedésének jellemzése.

A hagyományos szövegfilológia a szövegkonstrukció minden tényezőjét figyelembe veszi, de implicit módon kezeli azokat, továbbá nem tesz különbséget a forma (Ve-Fr) és a tartalom (Ve-Sr) kontextuális, valamint a forma (Ve-Fd) és a tartalom (Ve-Sd) szisztematikus aspektusai között. A szövegek szoros értelemben vett nyelvészeti szerveződését illetően, a filológia parciális leírásokat hozhat létre, főként az általuk kontextuálisnak nevezett aspektusokra vonatkozóan. A neolatin irodalmak szövegeinek esetében mindazonáltal nem mindig lehetséges minden Ve-Fr típusú tényező rekonstruálásáig és azok egy adott chirografikus Ve-hez való hozzárendeléséig folytatni az elemzést.

Az irodalmi strukturalizmus csak a szövegkonstrukció szisztematikus aspektusainak (az Fd & Sd párnak) explicit tárgyalását adja, a mondatnál magasabb rangú szerveződéseket szigorú értelemben vett nyelvészeti szempontból nem tárgyalja, ezért egy szöveg makrostruktúrájának a leírásakor esetleges és/vagy nem explicit kategóriákkal kell operálnia. Továbbá a formális és a szemantikai struktúrákat a szöveg immanens tulajdonságának tekinti. A költői szöveg strukturális elemzése során a formális (Fd) és a szemantikai (Sd) szintet egyenértékűnek minősíti.

Könnyen látható, hogy egy integráns elmélet miként egyesíthetné a filológia elsődlegesen kontextuális ismereteit a strukturalizmus szisztematizáló igényével. Az egyesítés azonban nem állhat az egyes területek eredményeinek összegzéséből (ami mindig a hibák összegzése is). A szöveg egy szemiotikai elméletének a nyelvi rendszert mindig az adott szövegmanifesztációkkal kapcsolatban kell megragadnia, és fordítva, a kontextualizációt a lehetségesként adott (formális, szemantikai) absztrakciók együtteséből kiindulva kell vizsgálnia. Az interpretációt pedig mindig egy interpretátorra vonatkozóan kell tárgyalnia, mert az interpretátor explicit módon a jelviszony részének tekintendő.

5. Záró megjegyzések

Tanulmányomban azt kívántam bemutatni, hogy a költői szöveg az olasz kutatás kontextusában sokszínű és erőteljes spekulatív érdeklődés középpontjában áll. A 2. és a 3. fejezetben ezen érdeklődés két reprezentatív területét jellemeztem, rávilágítva azokra az elemekre, amikkel a két tudomány a szövegpszemiotika kidolgozásához hozzájárulhat. A tanulmány utolsó részében PETŐFI S. JÁNOS koncepciójának alapvető fogalmait mutattam be röviden, a szövegfilológusok interpretációs tevékenységére is alkalmazva azokat. Ez a koncepció — meglátásom szerint — átfogó keretként hasznosítható szövegeknek mind strukturális, mind filológiai interpretációjánál.

A remélt elméleti integráció útját több, ugyanazon a szövegen végrehajtott, egymással összehasonlítható vizsgálat elvégzésében látom, hogy „gyakorlati munka során” hozzuk létre azt a módszertani egységet, amit az alapelvek kizárólagosan elméleti kidolgozása révén nehezen érhetnénk el.

Fordította: Somlai Katalin

Jegyzetek

1. A PETŐFI elméleti koncepciója iránt érdeklődő magyar olvasónak a PETŐFI: 1990. és 1991. publikációkat ajánlhatom; az elsőből elsősorban a következő részek tarthatnak számot az érdeklődésre: a 'szöveg' definiálásához 3—7., a szövegtényezők tárgyalásához 8—48. és az elméleti integráció kérdéseiről 57—58.
A költői szövegek textológiai-szemiotikai értelmezésével kapcsolatban a PETŐFI-OLIVI: 1986. és a PETŐFI-OLIVI: 1989. tanulmányok is sok hasznos információval szolgálnak.
2. Az első szövegkritikai 'kézikönyvet' ismereteink szerint egy 12. században élt római cisztercita apát, NICOLA MANIACUTIA írta. A humanista filológia e fontos előfutáráról lásd V. PERI: 1967. és 1977.
3. A neolatin filológia kérdésében az olvasó pontosabban AVALLE 1961-es cikkéből tájékozódhat, amelyben AVALLE a filológiai terminológia vizsgálatát is elvégzi; az ectodikai vizsgálat innovatív látásmódjához lásd AVALLE: 1978. és CONTINI: 1980.
4. A terminus dom HENRY QUENTINTÓL származik, először QUENTIN: 1926-ban olvasható.
5. A kritikai tevékenység e példáját lásd AVALLE: 1978. 15—20.
6. CONTINI: 1986. 15—16.; de lásd még Petrarca példáját is a 18. oldalon.
7. A már híressé vált kifejezés K. LACHMANN-TÓL származik, de a Biblia-filológiára vezetendő vissza, ahol a *libido coniciendi*-ben a túlzó engedékenységet szándékozott kontrasztálni. Az úgynevezett „Lachmann-módszer” részleteiről lásd TIMPANARO: 1981.
8. A filológiai *judicium* e szempontjait illetően lásd PASQUALI: 1934.
9. VÖ. PARIS-PANNIER: 1872., illetőleg CONTINI: 1941. és 1960.
10. Ungaretti versének elemzése megtalálható PETŐFI: 1991. 49—68.
11. A forráskritika filológiai szemléletmódjától az 'intertextuális' vizsgálat szemiológiai látásmódjához való átmenethez lásd D'IPPOLITO: 1985.
12. PUTNAM észrevételei csak az úgynevezett *natural kinds*-t jelölő szavakat érintik, de más szavakra is kiterjeszthető.
13. Ezzel kapcsolatban lásd még SEGRE: 1977. 71—71.
14. Mások — köztük AVALLE is — a strukturalizmus tárgykörébe a szövegen belüli struktúráknak, míg a szemiológia tárgykörébe egy kultúra szövegein kívüli struktúrájának a vizsgálatát utalják.
15. VÖ. HJELMSLEV: 1943.
16. Lásd: *uo*.
17. Ezekhez az aspektusokhoz lásd LOTMAN: 1970.
18. Lásd IVANOV-LOTMAN *et alii*: 1973.

19. AVALLE: 1970. 18.
20. VÖ. JOHANSEN: 1949. 288 és a kk.
21. JAKOBSON: 1968.
22. JAKOBSON et LÉVI-STRAUSS: 1962.
23. JAKOBSON módszerének szemiotikai szövegtani kritikájához vö. PETŐFI: 1986. 409—425 és az abban említett KINDT és WERTH tanulmányokat.
24. Az olasz strukturalizmus irodalomkritikája meglehetősen bőséges. Az olasz strukturalizmus útját végigkísérő bibliográfiát maga AVALLE állította össze a *Strumenti critici* (1973.) 20. számától kezdődően. Itt csak — *exempli gratia* — néhány címet említek: CORTI et SEGRE: 1970., AVALLE: 1970a., BECCARIA: 1975., PAGNINI: 1967., SEGRE: 1979. Érdekeseek továbbá az olasz kutatóknak a MINCU által szerkesztett interjúkötethez összegyűjtött véleményei (lásd MINCU: 1982.).
25. A szemiotikai bázisú interdiszciplinaritás fogalmához lásd: MORRIS: 1938.

Irodalomjegyzék

AVALLE, D'Arco Silvio:

1961. *Letteratura medievale in lingua d'oc nella sua tradizione manoscritta*. Torino.
1970. *Tre saggi su Montale*. Torino (3. kiadás).
- 1970a. *L'analisi letteraria in Italia. Formalismo, strutturalismo, semiologia*. Milano—Napoli.
1972. *Corso di semiologia dei testi letterari*. Torino.
1978. *Principi di critica testuale*. Padova.

BECCARIA, Gian Luigi:

1975. *L'autonomia del significante. Figure del ritmo e della sintassi: Dante, Pascoli, D'Annunzio*. Torino.

CONTINI, Gianfranco:

1986. *Breviario di ecdotica*. Torino.

CONTINI, Gianfranco (a cura di):

1941. *Le opere volgari di Bonvesin da la Riva*. I. kötet. Testi, Roma.
1960. *Poeti del Duecento*. II. kötet. Milano—Napoli.

CORTI, Maria—SEGRE, Cesare (a cura di):

1970. *I metodi attuali della critica in Italia*. Torino.

D'IPPOLITO, Gennaro:

1985. *L'approccio intertestuale alla poesia. Sondaggi da Vergilio e dalla poesia cristiana greca di Gregorio e di Sinesio*. Palermo.

HIELMSLEV, Luis:

1961. *Prolegomena to a Theory of Language* (dán nyelvű kiadás 1943.); olasz ford.: *I fondamenti della teoria del linguaggio*. Torino, 1968.
1963. *Sproget. En introduktion*. Charlottenlund; olasz ford.: *Il linguaggio*. Torino, 1970.

IVANOV, Viaceslav Vsevolodovic, LOTMAN, Jurij M., et alii:

1973. *Tezisy k semioticeskomu izuceniju kul'tur (v priminenii k slavianskim tekstam)*; olasz ford.: *Tesi per lo studio semiotico della cultura*. Párma, 1980.

JAKOBSON, Roman:

1968. „Poetry of Grammar and Grammar of Poetry”, *Selected Writings*, III. olasz ford.: *Poetica e Poesia. Questioni di teoria e analisi testuali*. Torino, 1985. 339—352.

JAKOBSON, Roman—LÉVI-STRAUSS, Claude:

1962. 'Les Chats' de Baudelaire, *L'Homme*, II. 3. 5—21.

JOHANSEN, Svend:

1949. La notion de signe dans la glossématique et dans l'esthétique, *Travaux du cercle linguistique de Copenhague*, V. 288. és a kk.

JUCQUOIS, Guy:

1986. Aspects anthropologiques de quelques notions philologiques, *Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain*, 12. 1—2. 183—248.

LOTMAN, Jurij M.:

1970. *Struktura chudozestvennogo teksta*; olasz ford.: *La struttura del testo poetico*. Milano, 1972.

MEUTSCH, Dietrich—VIEHOFF, Reinhold (ed.):

1989. *Comprehension of Literary Discourse*. Berlin—New York.

MINCU, Marin (a cura di):

1982. *La semiotica letteraria italiana*. Milano.

- MORRIS, Charles:
1938. *Foundations of Theory of Signs*. Chicago; olasz ford.: *Lineamenti di una teoria dei segni*. Torino, 1954.
- PAGNINI, Marcello:
1967. *Struttura letteraria e metodo critico*. Messina, Firenze.
- PARIS, Gaston—PANNIER, Léopold (réd.):
1872. *La vie de Saint Alexis, poème du XI siècle et renouvellements des XII, XIII et XIV siècles, publiés avec préfaces, variantes, notes et glossaire par G. P. et L. P.* Paris.
- PASQUALI, Giorgio:
1934. *Storia della tradizione e critica del testo*. Firenze.
- PERI, Vittorio:
1967. Nicola Maniacutia: un testimone della filologia romana del XII secolo, *Italia medioevale e umanistica*, XLI. 67—90.
1977. 'Correctores immo corruptores'. Un saggio di critica testuale nella Roma del XII secolo, *Italia medioevale e umanistica*, XX. 19—125.
- PETŐFI S. JÁNOS:
1986. I parallelismi di Jakobson dalla prospettiva di una teoria testuale semiotica, *Lingua e stile*, a. XXI. n. 2/3. 397—426.
1990. *Szöveg, szövegtan, műelemzés*. Budapest. Országos Pedagógiai Intézet.
1991. *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé (Szövegnyelvészeti — Szemiotikai textológia)*. Szeged.
- PETŐFI S. JÁNOS—OLIVI, Terry:
1986. Texture, composition, signification. Vers une textologie sémiotique, *Degrés*, 46/7. c1—c27.
1989. Understanding Literary Texts. A Semiotic Textological Approach, in MEUTSCH—VIEHOFF: 1989. (eds.) 190—225.
- PETŐFI, S. JÁNOS—LA MATINA, Marcello:
1991. Egy általános szemiotikai textológia centrális aspektusai. Kézirat. (Macerata—Pécs).
- PUTNAM, Hilary:
1978. *Meanings and the Moral Sciences*; olasz ford.: *Verità e etica*. Milano, 1982.
- QUENTIN, dom Henry:
1926. *Essais de critique textuelle (Ecdotique)*. Paris.
- SEGRE, Cesare:
1977. *Semiotica Storia e Cultura*. Padova.
1979. *Semiotica filologica. Testo e modelli culturali*. Torino.
- TIMPANARO, Sebastiano:
1963. *La genesi del metodo del Lachmann*. Firenze.

INTERPRETATION OF POETIC TEXTS: PHILOLOGY, STRUCTURALISM, SEMIOTICS

MARCELLO LA MATINA

This paper deals with some basic problems of text interpretation, by taking into consideration both the philological approach to the poetry and the structuralistic one; in the context of Italian Romance scholarship. In order to compare these approaches from a semiotic point of view the following questions are analyzed: (a) how the factors playing a role in the philological and/or structuralistic interpretation of a (poetic) text can be selected; (b) which type of knowledge can be reactivated during the interpretative processes; (c) how the results (and/or the different steps) of the interpretation can be represented. — Question (a) concerns the conditions of the text as a „real” object; question (b) concerns the so-called „interpretative bases” in which the common and the specialistic knowledge available for the interpret is stored; question (c) concerns the degree of explicitness of an interpretation. A satisfactory answer to all questions can be given — in my opinion — in the theoretical framework of the Semiotic Textology.